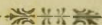

מיכה יוסף ברדיטצבסקי.

משני עולמות

(ספורים וציורים)

הוצאת "הושיה".

נרשָה. תרס"ב.

בדפוס הלטר ושותפו, נלבקי 7 №

МИШНЕЙ ОЛАМОТЪ

т. е.

изъ двухъ мировъ.

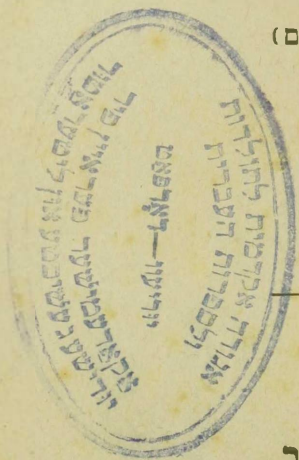
Очерки и рассказы.

Соч. М. I. Бердичевскаго.

Издание „ТУШІЯ“.

ВАРШАВА 1902.

Тип. М. И. Гальтера и Комп., Налевки 7.

Дозволено Цензурою
Варшава, 18 Іюня 1902 г.

הכיור האחרון.

שלמה הזקן, רבי שלמקה המחזיק את הרחים של מים בהכפר הקטן בְּרִיָה בקצה נפת קאב', הוא איש נדיב ונשוא פנים, ירא את ה', עושה צדקה וחסד בכל עת, ושייך להרכוש הרוחני של העיר רחניה הסמוכה, בו תתפאר כמו ביתר דבריה, שוכתה להם שכם אחר על שאר אחיותיה, העירות אשר מסביבה. שלמקה היה תמיד המנדב הראשון לכל דבר שבצדקה: כשישרף בית המרחץ, יכסה הוא את הגג על חשבוננו, וכשתתבגר בת השו"ב רמתא או בת שאר אחד מהיראים והשלמים, הוא מקיים מצות „הכנסת כלה" כהלכתה. בכואו העירה הוא נוהן, חוזר ונוהן ומלווה לכל פושט יד, ובכוא אליו איש הכפרה, עשיר או עני, מודע או זר, יאכילהו וישקהו כמעט עד לצבות כמון ולחלי מעים. גם הנכרים אינם יוצאים מאת פניו ריקם, ושלם ישלם להם במיטב כספו בעבדם אצלו, וכום יי"ש וחתיכת חלה הם מוצאים תמיד מוכנות לפניהם.

אשתו, זלדה, החרשה מעט, היא אשה כשרה ונדיבת-רוח מאד. לבבה לא ידע כל רע, ואת כל בני ישראל חושבת הוא לצדיקים וחכימים לפני ה'. אמנם בעלה אינו מלומדי התורה, אבל הוא חובב ומוקיר רבנן; הקדוש ברוך הוא חושב אדותם, אם גם הם יושבים בכפר... לפנים נסעה העירה בכל ליל טבילה, ותתן מכספה ביד נדיבה לאשת הבלן, להמסיק ולהמתקנת. בלבבה חשבה תמיד, כי שלמה טוב לה מאד... וכשימותו שניהם, תהיה להם בלי ספק פנה קטנה בגן-עדן: היא צריכה

להיות אצלו תמיד, כדי להביא לו את החמין בכל בקר ובקר ולהשגיח עליו לכל תזיק לו הצנה.

שם בשמים הכל כשבת אריכתא דמיא... ובכאן, בכל קבלת שבת ושבת באים מלאכי השרת לברכם... מסביב להם יושבים רק ערלים, אין אף איש ישראל אחד; והמה שמחים על החלות, על הדגים וקודש היין... ביום הזה הם נחים מעבודתם, ישנים בצהרים וקוראים אחר כך בספרים. הוא קורא ב"מעמדות" ובפרשת השבוע, והיא — בתחינות, ב"צאינה וראינה" ו"נופת צופים". — שם, כאלה הספרים, המנוחה עוד יותר גדולה, והמלאכים יוצאים ובאים ככנתי בני אדם... השבת היא מתנה רק לישראל; בית־הרחיים לא ישובות מעבודתו ביום השבת מפני ששייך הוא, על ידי שמר טכירה, לזונקה העבד התמיד שלהם, שומר הסוסים. יונקה היה אדם טוב, רק שותה היא לפרקים יותר מראי; וכשהוא ישן בעגלה, על ערמה של תבן, הוא שוכב פרקדן. ובאמת היכולים בני־אדם כאלה, בני אדם כלי נשמה, לעשות אחרת?

ויוטה, בהם היחידה, היא המאור התמיד שבביתם, ירקקת היא, אבל חוט של חן מתוח עליה גם בימות החול. כשהיא מדברת, לא תביט בפני המדובר, וכשהיא יושבת, בשעת הדבור, אל החלון, הסב לפעמים את פניה מהחלון. היא לא תעשה כל עבודה, וישנה עד ד' שעות ביום. — הוריה שומרים אותה ככבת עיניהם ומבקשים בכל יום, שתאכל יותר מעט, — חשוכי בנים היו בתחלה שנים רבות, ואחר כך נולדה להם המרגלית הזאת, כך קוראים הם אותה שלא בפניה.

היא רואה תמיד אנשים בעלי סונים שונים... אנשים נושאים בגדים שחורים ארוכים ואנשים מלובשים בגדי צמר גם או פשתן לבן... לכלם יש ידים ורגלים וכובעים על ראשם... האכרים אוכלים כשהם עומדים ובולעים את המאכל באיזה מהירות. וכשאוכלים המזומנים אצלם לסעודה, הם מבימים אל הקערה פנימה, ומנענעים בגבות עיניהם... הוריה הם גם כן אנשים ונוסעים לעתים תכופות העירה. הרב ממרגנוה, המבקר אותם לפרקים ייטיב לרוחה, קולו רך, רך... ביום השבת היא מבינה את הוריה יותר מבימות החול,

ולה אוון קשבת להיהדות שאינה כתובה בספר... ביך-הערכים, כשיושבת היא לברה על-הסף, שומעת היא את המית הנחל... בעברה על הגשר המשופע, כשפני השמש מתאדמים בהמים, אשר מתחת, תעמוד ותסתכל בהם... הסוסים הם שונים מהעזים, המה יפים... השכוי והתרנגולת מנקרים באשפה, בערב הצפרדעים מקרקרות. כשכלבים נובחים, לא תירא: גם המה בעלי חיים.

החלב בהצלוחית שנותנים לה לבן מאד, לה ינתן המיד לחם-לבן רך ועליו מרוחה חמאה, ועל השלחן מונח פת קיבר. פת עוד יותר שחור מזה, אוכלים הערלים. הפה שהיא שותה מהול בנופת הרבה; בתחלה הוא רותח, וכשעומד שעה קטנה על השלחן יתקרר...

הדגים הם שם במים, עמוק, עמוק, והצפרים עפות באויר.

ותגדל יומה ותגיע לפרקה. שדכנים באים והולכים, באים והולכים. תור-זהב כזה לא היה לשדכנים מעולם, איך שיהיה, הם ממלאים כרסם וכיסם בכל פעם ופעם שהם באים לבית הזקנים התמימים האלה. האשה נותנת עוד יותר מהבעל, ועוד בשעה שהשדכנים כבר יושבים בעגלה לנסוע, עומדים הורי יומה אצלם ונותנים להם ברכת הדרך ביד רחבה, כלומר: מעניקים להם בצלים, בצים, תפוחי-אדמה ושאר ירקות. יומה אינה יודעת מהדברים האלה כלום. איה יומה? יומה איה? היא יושבת בגן, היא עומדת ומסתכלת בהעצים הגזורים המונחים בשורה ומוכנים להסקה... ובאחד הימים נתארסה יומה. לה הגידו זאת ביום השלישי לשבוע, בכואה החצרה וראשה היה עמוף במטפחת לבנה, היתה מלאה בושא ותמהון, ותגש אל תנור החורף ותחל להחליק את לבניו בידה הימנית. — אחר כך בצהרים, באו עגלות ואנשים בהם הרבה... כל "כלי הקדש" מטרנוה וכל האנשים אשר בעיר באו... בכית קמה ערבוביה רבה... האם לבשה פתאם את שמלת המשי השחורה, והאב שם על ראשו הכובע של שער עם הזנבים. בעלי הבגדים הארוכים שותים ביד נדיבה פה בכית,

והערלים שותים שם בחוץ... השמש מבהיק וחודר בעד החלונות... כל השלחנות מכוסים לבנים והבקבוקים העומדים עליהם נוצצים... שלש נשים, שלא ראתה אותן מעולם, עוזרות ורצות הנה והנה... איש ידוע חולי, החון, יושב בראש השלחן וכותב... אביה יקום וילחש לו באזנו... יומה לא תבין מכל אשר סביבה מאומה, אבל תבהל מעט... כרגע תתגנב מבין המסוכים ועומדת על יד הפתח... הגשר יראה מרחוק... רוח קל עובר על שטח המים, נוגע ואינו נוגע... הסוף הירוק מתנועע — היא התפלא... לבכה יקשה... בחבה רגש כמו לפני הבכיה... היא מכסה בידה את עיניה... אומרים אמור: כי האלהים שוכן שם ממעל... כשנה שלמה עברה בהכנות להחתונה, בעשית בגדים ובתפירת לבנים. האב והאם נוסעים העירה כמעט שבוע בשבוע ומביאים צרורים של פשתן, צמר, משי ועוד. יומה כבר יודעת, כי דוד שלמה הוא שם החתן ושהוא עלוי גדול ולמדן מופלג כמו הרב בעצמו... הוא גדול ממנה משכמו ולמעלה, אבל דק בשר הוא וחתן הפנים. הלמדנים הם כחושים, וכשיבוא אליהם לאכול מזונות על שלחנם, יתנו לו הרבה חלב לשתות.

ודוד שמואל הוא באמת עלוי גדול וחרוף מאד, שכלו חד לנתח כל דבר ולהקיש דבר לדבר. הוא עוקר הרים בפלפוליו — רק לב אין לו.

התלמוד רק כלי אומנתו להתגדל על ידי זה; בעיקר הדבר כל זה אינו נוגע לו הרבה. טוב מזה מעט הוא „המורה“ והרלב"ג. עוד יותר טובה היא האכילה והשתיה. לאכול ולשתות הרבה הוא מוכן ומזומן בכל עת, וכשתסתיעא מילתא... איני מוצא לעז, הוא כבר למעלה מעשרים שנה, והיצר הרע לכל הדעות יושב על שני פתחי לבו...

קומו רוגו שמים וארץ! הנה החתונה באה... חתונה גדולה כזאת ומשתה גדול כזה לא היו לעולמים בטרנוה וסביבה... היי"ש והיין נשפכים כמים... עופות למאות נשחמות... שור ופר, ושני אלים ועוים שלשה גועים ברמס... התנור בוער ככבשן ובו אופים ומבשלים... אנשים מכל הסביבה, הם ונשותיהם ובניהם, יושבים צפופים ואוכלים ושותים... „כלי-הזמרים“

מנגנים... עצובים המה הקולות כיללת הרוח... ביותר ישתפך הכנור, ישתפך... יומה כנדהמה... בערב, בבקר ובצהריים היא לובשת בגדים הליפות... אמה מנשקת אותה ועיניה זולגות דמעות... שם מצלצלים ומרקדים... הנה אבוקות בידיהם... על פניה פרוש הסנר... רגליה כאבנים... המה סובבים, סובבים, הרב מברך, הכוס נשברה... היא והוא יושבים על יד השלחן... המרק ירוק ועיני השומן צפות על פניו... שם הכל מתהולל ומרקד... "מצד החתן" ו"מצד הכלה"... היא עומדת באמצע האולם ואוחזת בקצה מטפחת לבנה; בקצה השני אוחזים אביה, אמה, הקרובים אחד, אחד... המה סובבים עמה, רקוד הוא זה... "מי שברך"... היא אינה רואה מאומה... בחצר הם לברם... הנר דולק... נכבה...

והשמש קם למחר כאחר שנה ארוכה... האויר וכל הנשמה מלאים הך הבקר, הבקר פרוש על הנחל, על הגשר, על האילנות אשר מסביב להבית ועל בית הרחים שהלבין מוקן, העצים הגזורים ומונחים להסקה רטובים הם טמל; קשה לעבור עליהם, שלא להושיט את היד במקום החתך — יונקה כבר קם ורוחץ את הסוסים, החתול שוכב על אבן של אבני הרחים שבור ומסתכל אל מה שלפניו. — עיפיים הם האנשים מהמשתה דאתמול, עיפיים ברגליהם. אחדים טבליעים התפלה, מפני היי"ש ומיני מתיקה הנמצאים סמוך להם, שלמקה יושב בשמיכתו השחורה נשען על אצילי ידיו, עיף הוא? — לא. חלילה, אסור לו לאדם מישראל להיות עיף בשמחה של מצוה... הוא מביט לפניו ומתבלבל — הוא כופף את ראשו וזוכר... אז כשנשא הוא.. זמרת הכנור מאתמול נכנסה ללבו... היא עוד ילדה... הוא אינו ילד, כחוש הוא.

השפחות מרחצות ומנקות, התנור בוער עוד הפעם, הוקנה הולכת הנה והנה בשארית כחה, המזמרים עומדים מוכנים לנגן — אחר כך, לא, אחר כך בצהריים יעשו זאת. — איש עני אחד נושך בחלה לבנה כאיש שעושה זאת כפעם הראשונה בחייו, יתנו לו

דגים, חצי עוף, טרק... כהן הכפר שלח את ברכתו... השמש כבר עומד ברקיע, האויר חם. האילנות משליכים צל שמתנענע בלחש. ילדה קטנה לבושה לבנים נמנפה; שפכו את מי הרחצה, והם נוזלים בקו עקום עד הנבשושית העוצרת בערם. — תרנגול של הדו מתחיל להתנפח — האמלל הזה לא ידע שמוכן היא לשחיטה למחר בערב שנת. יומה נראתה על הסף. הצנף הלכן על ראשה מכסה כמעט את כל מצחה, כתועה היא עומדת... שם הכל מרחוק... בקר הוא... מה? — היא השען על ציר הדלת, האדמה כאלו תשופע... הם שוחקים... ההיתה בכאן? — השמש חודר, חודר. — אחד המנגנים מנסה את חצוצרו: תִּתְּפֵם... הקול רועד... נפסק... נבלע...

עשר שנים רציפות ענה שלמהדרור את חותנו וחותנתו, באכלו על שלחנם ובהלבישו את עצמו בניגע כפס. ויוטה הרתה ותלד, הרתה ותלד, ותהר ותלד עד גמירא, כל הבנים והבנות למספר שבעה. הוא לא היה משים לב לזה כלל, והילדים היו לו למשא, כשחלתה אשתו לפרקים, והוא היה צריך להשגיח עליהם, להלבישם ולהנעילם בבקר. יהירות „הבן-תורה“ שבו לא נהנהו לעשות את הטלאכות הפשוטות האלה, והיה קוצף על הזקנים, כאלו הם אשמים בדבר. — הוא לא היה לומד כלל, אם כי הספרים היו מונחים על שלחנו תמיד, ספר על גבי ספר; הוא חפץ רק לאכול הרבה ולשתות הרבה, ולא היה מונע את עצמו לנעור כשהתמהמה המאכל לבוא על השלחן... הזקנים יודעים היטב, מי הוא בעל בתם היחידה, אבל יראים המה לדבר נגדו גם שלא בפניו. — בענין ההשגחה אינם מהרהרים הרבה... הקב"ה הוא הקב"ה...

ויוטה לא תשאר כנפש חפצה עם אביה ואמה בחדר, באין איש ביניהם ששיחתם מפיגה את הצער שבלב... בעת שפניה רעים ותשאל: מה לך בתנו? לא תענה מאומה ותדום. — בצר לה תשב לה על הסף ופניה מסובים אל הנחל, המזור לה עתה...

במעשי בעלה לא תתערב ולא תאמר לו מטיב ועד רע, ה' הוא ה'... הבנים קטנים ורכים הם... ישראל'קל הוא חלש... היא בעצמה היא אם... אמה היא גם כן אם, אבל אין לה ילדים קטנים... אולי היתה נוסעת אל הרבי... בעלה שוחק על זה, והוא הלא למדן הוא... כשהיא ישנה בערב, היא חולמת שמדברת היא אתו!...

ושלמה-דוד אינו מדבר אתה כלל, רק שואל ומבקש, תובע. — הוא כבר עסק במסחרים שונים זה בצד זה וזה אחר זה, ויאבד כספו וכסף חותנו בענין רע. הוא כמעט הפיל את בית הרחים למשואות בהמצאותיו לפרקים, לו לא התעקש הזקן בכל כחו שלא לתתו להתערב בדבר עוד... ויקצף שלמה דוד מאד ורק בחזקה נשא בשרו בין שניו... בכל אשר יפנה, סוף סוף הוא רואה היוק, אם כי חכם הוא בעיניו ממישיבי מעם. בכל אשר יעשה, הוא מתחיל בזריוות יתירה, ומסיים בעצלות ובאבוד הרגל עם הקרן... הוא כבר קבל שלש פעמים נדה בזה אחר זה, וכל הסכומים האלה היו למרף לשני המסחר.

יום ירדוף יום וזמן זמן, ותקצר נשימת דוד שלמה בהכפר הקטן. — הזקנה מצטערת, לב הזקן כבד: איך יתנו את בתם היחידה לצאת העירה? אבל מי יעמוד נגד רצונו של הקשה ערף הזה? בעל כרחם ענו אמן ליציאת הווג להעיר.

שלשה ימים רצופים נעשו ההכנות. בכל החדרים כמהפכה, כל הארגזים פתוחים ומוציאים את החפצים גם מתחתיתם, הסדינים הלכנים פרושים על הקרקע לקבל עליהם תלי תלים של בגדים; מטלמלים ושאר דברים נצרכים ולא נצרכים, נאגרים ונעשים לחבילות חבילות, עיני האם צופיות בכל המרתפים ובכל חדרי האוצרות להוציא משם כל דבר שראוי הוא לתתו אל הבה, כל הידים עסוקות וכל הרגלים רצות לעזור ולטלטל. שלשה עגלות מעונות מכל מיני מיטב עומדות לפני הבית. הפרידה היתה קשה... יונקה יושב על העגלה הראשונה, כובעו השעירי על גבתו ומכה את הסוסים אחת ושתים, אחת ושלש. הסוסים מתנהגים בכבודות...

... ותהי יומה כמתפלאה. בהעיר כל הדברים—אחרים לגמרי: הנחל אינו שם, האילנות אינם שם. — העצים להסקה מאוגדים בצרורות קטנים, והנכרי מוכרם בשלש פרושות ומשליכן מעגלתו על הקרקע מבלי רחם. — האנשים רצים לרוב בלכתם, והנשים צועקות כשהן טרברות. — כצאת השמש כמו גחים הילדים מחוריהם ופניהם ככתונותיהם מלאים אבק. — הגשם לא יטב ברדתו, והבקר מתאחר... כשכלבים נובחים, בורחים הנערים. המים נקנים במשיכה...

שם בבית אביה עשו ועשו, ובכאן כל דבר ודבר היא עבודה... כשיש לה פנאי תשב על יד החלון. — בעלה אינו כל היום בביתו. — אביה קנה את הבית שדרו בשכונתו וימלא את הכלים. הוא שולח את הבנים לחצר ומלביש את הבנות. בכל שבוע ושבוע שולחת אמה עופות ודגים, קמח ותפוחי אדמה, ירקות ומיני מתיקה. שלמה דוד יקצוף, כשיטעום ומוצא אותם לא טוב; ואחר שאכל ושתה הוא עוסק באיזה מסחר, כלומר, מכלה ממון בידים.

אין מול לחתן שלמקה, יאמרו הבריות, ובכל זה יחשבהו לכת הנגידים מעט. הם אינם מכבדים אותו, אבל יראים הם מפניו. כשכלו כל המסחרים בענין רע, החל חותנו לתת לו פרס קבוע מדי חודש בחורש; והוא נסה להורות לקח לאיזה בני נגידים, בתחלה בחשאי, רק בדרך ארעי ואחר כך בקבע. יומה התבישה מעט; והוא הלא אינו מלמד פשוט, רק מורה לשני בחורים קרובים לנשואין מעט חקירה ורד"ק. הפלא ופלא, שלמה דוד יודע גם כן את "חכמת השעור".

והוקנים אינם מרויחים עוד כמקודם, צנור השפע נפסק. — לפעים הם מתאנחים ומתחרטים תוך כדי דבור. מהו ילוד-ראשה בלא בטחון?

ואז, כשכלו המתנות השמנות מכית חוהנו, סר רוחו מרעיהו הטובה ויחל לענותה שלא בדעת. לעתים בא אל ביתו שכור מעט. הוא התפאר תמיד, כי טוחו סובל יי"ש עד לבלי שעור... בכל פעם, שרעיהו תנסה לדבר אתו רכות, יתקצף; הוא אומר לה, שאביה הוא שומה...

את בניו חנך רק מעט, רק בשכליות, ואל הבנות לא שם לב. הוא דואג רק בעד עצמו. ותהר יוטה ותלד עוד ותקש בלדתה, ובקומה לא היו לה עוד פניה היפים.

בימים הטובים, כשהיתה ליוטה עוד שפחה כביתה, נשא לה שלמה דוד את עיניו. פעם אחת... למה אספר לכם אותו דבר? יוטה התאבלה במסתרים ימים רבים.

כשאין לו מה לעשות, הוא מכה את הבנים על לא דבר. גם שובר הוא לפעמים כלים בחמתו. ורעיתו אינה קובלת עליו כלל. גם בבוא הוריה העירה ויציקו לה בשאלותיהם ובדבריהם היא שוחקת: אין דבר.

... הזקנים מהו. — האשה מתה קודם להבעל, בהצוואה היה כתוב לחלק דברים אחדים לעניים, גם קרן־קימת קמנה נשארה לעשות עירוב בעיר, — ויתר הפלטה אבל דוד שלמה בשנתים ימים. כל ימי הירושה חיו בהרחבה מעט, ואחר כך כשכלו המזומנים החל שלמה דוד למכור את החפצים או לתתם בעבומ.

בתחלה נמרו התכשיטים, אחר כך באו כלי־כסף וכל דבר עובר לסוחר. והיו חפץ אחד לימים הרבה, חפץ לרבע שנה, חפץ לחודש, חפץ לשבוע...

ואו הוא שותה יותר מדי צרכו... יודע הוא, כי בהאכל כל הדברים, לא ישאר לו ולביתו כל מעמד; והוא מסהר להחיש את הזמן הזה, כמו מוכרח הוא לכך על פי איוה כח רשע מושל בו...

וליוטה קשה הדבר מאד להפרד מן החפצים, אשר מפחו הוריה כל ימיהם. כמין יודיעה בלתי ברורה היא מרגשת בהם מעין שארית נשמה, מעין קדיש לדורות... לה קשה הדבר ולו נקל הדבר, הוא יכעוס מאד, בהודע לו כי מסתרת היא הימנו איוה דבר, וכמעט חפץ היה להכותה פעם אחת בשביל דבר כזה...
כן כלו כל כלי הבית אחד אחד. ולא נשארו רק שני כיורי

הנחשת, שעמרו זה בצד זה בשורה אחת על הקיר ויביטו איש על רעהו כאחים ורעים אהובים.

הכיורים האלה היו משוש הוקנים כל ימיהם, ונפש בתם תתאבל כשיוצאים הם מן הבית לבלי שוב.

ויהי כיור אחד לשבוע, כיור לשבוע, למחצית שבוע... ובאחד מן הימים קרב קצו של הכיור האחרון, שארית השארית. לשוא אנסה יומה את עצמה להתחנן לפני בעלה, שישאיר את הכיור האחרון ולא ישלח בו יד. לשוא אמרה לעצמה: דבר זה חובי היא להורי זכרונם לברכה, לשוא כבר פתחה את פיה לומר לו את הדברים האלה: הכל נוע על שפתה, בראותה את פניו האדומים ועיניו המלאות כעס.

הוא לקח את הכיור מתחת למדיו באיזה שחוק עצור וירץ לבית הפקרונות להעביטו, כאלו הוא עושה בזה איזה נקמה.

ויומה ישבה ותבט מאחרי — עיניה התחילו זולגות דמעות, והיא עוצרת בעדן כדי שלא לחטוא נגד ה' שרצונו בכך. — היא נשענת על הספסל וידה נתונה על לבה הכואב.

הדבר היה בצהרים. הבנים הלכו מן הבית ואין איש בחצר, השעון מכה אחת, שתים, שלש וקורע את עקת הבטמה... יומה לא יכלה להתאפק עוד, ותשא קולה ותבך.

ב.

מדרך אל דרך *

I

אבותיו היו מיוחסים ועשירים, בני תורה וסוחרים-עצים מפורסמים. אחרי החתונה היו לומדים הרבה וסוחרים רק מעט, על ידי שותפים למחצה. אחר כך היו מתחילים לסחור בעצמם, והיה היום חציו להם וחציו לה'. ברבות הימים היו הולכים ונשקעים יותר ויותר בעניני דרך ארץ; התורה נדחתה מאליה רק לימי שבתות, ובל ימי החול היו לנסיעות, לחשבונות, לדברים עם אדונים וקונים. אך גם בהיותם נותנים לעניני ממנות עוד ניכר היה בהם איזה משהו מאיצטלא דרבנן, ניכר בהזקן הלכן, בהצוארון הרחב ובהכטן היחשני. הרמת היד בשעת משא ומתן, שהיתה בה מעין הרכבה של הכרת-חובה ועוד איזה דבר בלתי מוגבל, היתה מעוררת בלב הרואים יראת-הרוממות. נתינת הצדקה היתה רק במטבעות של כסף, ותפלתם היתה בלחש, כאנשים קרובים לגבוה. בעניני הקהל לא היו מתערבים, אך מכל דבר טוב לא העלימו עיניהם. במוצאי שבת היו נכנסים אצלם מלמדים ויהודים סתם, והיו עוסקים מעט בשיחות חולין. וכוחים ארוכים לא אהבו, רק שמועות קצרות, בדיחותות בלי עוקץ וחדשות בלי זמן ומקום. תחת זה היה היי"ש, שהיו נותנים להאורחים, חריף, ומיני המתקה — מערנים ממש. הנשים היו

* נדפס בה'שלה' חוברת ששית, שנת תרס"א.

בבחינה זו ותרניות גמורות. הן, הנשים, לא היו מתערבות בשיחת הגברים, והיו יושבות בפנה לעצמן, אבל "שייכותן" אל הבית היתה מסומנה היטב; והיוצאים והבאים היו מברכים אותן בשלום בהכנעה ובפנים צוחקות כאחת. — הבנים היו תמיד "של משי", יושבים עד חתונתם בחדרם עם רבם; ולהבנות היה מין יופי מיוחד, צנוע, וכל איש עשיר חשב עצמו למאשר, אם עלתה בידו להשיג מתנה גנוזה כזאת בעד בנו. אבל גם הבנים היו "סחורה משובחה" אצל השדכנים מקרוב ומרחוק. וכך היה הדבר נוהג: דרך כל העולם הוא, שבשעה שמתחתן עשיר בעשיר, נותן אבי הבת נדה פי שנים מאביהבן, אבל לבני היחשנים האלה היו נותנים ארבעתים; היו המה, היחשנים, אבות הבנות, היו אבות הבנים נותנים כפלים. זה הוא החרוש שבדבר.

ולראובן, הבכור למשפחת זרחי זו, בן שלישי, שונה מאחיו. הראשון והשני כבר עוזרים מעט לאביהם, שידיו רועדות ואינו שולט בעצמו כמקודם. עם רבם ילמדו, כלומר יושבים עמו בחדרו שעות ידועות, אבל עיקר מעינם כבר במשא ומתן. עוד הדבר בהסתר וכלאחר יד, משום שלא נאה הדבר לבחורים בישראל. אבל מה יש לעשות? עוד שנה או שנתים והמה קרובים לחופה; למען החותן עוד יהיה צורך להסתכל בגמרא זמן מה, ואחר כך הלא יוכחו לדעת, כי לא איברא עלמא אלא להרויח ממון. רק שלמה נתן, הוא השלישי, מאמין, שלא איברא אדם אלא לגירסא. — הוא אינו חושב בזה הרבה, אבל יושב וגורם כל היום עם רבו, וגם בשעה שישן רבו. הוא אינו שם לבו כלל לזה שאבותיו עשירים, שבגדיו טובים ושהכלים בביתם נאים; הוא את האלהים ירא, על פי טבעו, על פי צרכו. אלהים צוה, שבני אדם יהגו בתורתו יומם ולילה. התורה היא קדושה, אלהים הוא קדוש ומשרתיו אש לוחם, ואיך יפנה הוא, שלמה נתן, את לבו לדברים אחרים, שאינם אלא טפלים להעיקר? והתורה היא מלאה חדושים, בכל — שכל נפלא. והכל ניתן למשה בסיני, מהחל ועד כלה. גם ה"מפרשים", ה"יס"של שלמה", ה"אלשיך". בהאלשיך אין חריפות, אבל יש בו מתיקות; ובהשל"ה

הרברים יונור עמוקים. רבו אומר, שבנעוריו קרא ב"שער היחוד" עד חציו; השאר לא ניתן לילוד אשה.

ומהו ילוד אשה? בריה עשויה לעסוק בתורה ובמצות. האם תופרת לפרקים ונושאה את המפתחות, האב מחשב חשבונות ומונה מעותיו אחר התפלה. גם אנשים אחרים באים ומדברים על אדות עצים ויערות. הערלים מביאים את העצים מעונים על עגלות ועורכים אותם שדרות שדרות. וסילי השכור שוכב שם כל הלילה לשמור את העצים. והוא, שלמה נתן, יושב בחדרו ומסתכל, והכל נראה לו מזור מאד... גם אחיו לא ידעו את ה"תוך". המה קוראים אותו "יראשמים", והוא הלא יעשה רק מה שמוטל על כל אדם לעשות.

ומדה אחת שמורה במבעו: בישנות יתרה. הוא מתבייש ללמוד בקול, לצעוק בשעת התפלה ולעשות מצות בפרהסיה בכונה יתרה. כשרבו עוזב לפרקים את החרד והוא נשאר לבדו, אז טוב לו ביותר; או יכול לנשק את הגמרא, בעת לבכו יהמה, או להתמוגג בדמעות בשעה שפחד ה' נופל עליו.

והאלהים עשה שיראו מפניו. הכל חי רק בחסדו והכל ילך לאברון כשיסתיר פניו. בכל מלוא העולם מלחמה בין הטומאה והטהרה, הכל חציו זכאי וחציו חייב; עשה אדם מצוה אחת — הכריע את עצמו ואת כל העולם כלו לכף זכות, עשה עברה אחת — הכריע את עצמו ואת כל העולם כלו לכף חובה.

והרעיון הזה החל להחריב את גופו הכחוש, אמו דאגה לו... גם אביו אינו רואה בעין טובה מה שבנו הוא צדיק הרבה יותר מדאי. "אחוז בזה וגם מזה אל תנח ירך" — זהו כלל גדול בחיים. אבל הוא אינו שם לבו לזה, וכדרכו ילך.

והוא כבר למעלה מי"ח, מי"ט, מעשרים, שנה תרדוף שנה — והוא לא ארש עוד אשה. מולו גרם. אבל מה איכפת לו הדבר? מרבה הוא עתה בסגופים ותעניות. הוא בא לירי הכרה, שלא על ההשגה לבריה יחיה האדם, רחמנא גופא בעי, קדוש הגוף והאברים. כשלומדים ש"ס ופוסקים יש מזה תענוג, גם בהתפלה יש הנאה גדולה... אבל יראה עילאה, הסגוף, הטבילה

במקוה קרה... לו היה בידו לחתוך אבריו לשם שמים ולהתפלש באפר על גלות השכינה!...

הוא יושב בחדרו, וסמוך לחדרו עוד חדר שני, שלישי, רביעי... עד תום הבית; סמוך לבית זה עוד בית אחר, וכן הלאה; סכום כל הבתים — הרחוב, וסכום כל הרחובות — העיר; חוץ מתחום העיר — שדות, ושם מרחוק עוד עירות, נהרים ויערות, אנשים שונים, עמים שונים מלבד עם ישראל; והכל ברא אלהים לכבודו, לשם ספריו הקדושים ולשם מצותיו.

והמצות — שוות, קלות כחמורות, הפרטים והכללים, דברי חכמים ודברי תורה. התורה גופה היא תוך כל התוכים ועיקר כל העקרים, בה צפה הקב"ה וברא את העולם.

מדוע ישן האדם? לולא השנה, היו עוד שעות יותר ללמוד ולעבוד את ה'!

ואז הוא כבן עשרים ושתים, וכבר ארשו לו בת איש עשיר מעמית־הארץ שעלה לגדולה, ונדה לו שלשים אלפי שקל.

חותנו הוא איש שמן ובעל־גוף גדול. הכל אצלו במדה גדולה: סוסיו גדולים, עגלותיו גדולות, אשתו גדולה, וגם בנותיו גדולות, לו לא היו בנותיו לבושות בגדי כבוד, היה תוארן כשפחות ממש: לחייהן אדומות, כתפותיהן רחבות וכל גופן גם ביותר. גם אכילתן גסה, וגבורתן שלא כדרך הנשים. כשמניחות ידן על שכם איש ירגיש כאב בבשרו.

ובכן, ויהי שלמה נתן הכחוש בעל לדבורה הבריאה הגדולה והרחבה ממנו פי שנים. מול טוב! לכו ובנו בית בישראל!...

II

והבית כבר נבנה.

לשלמה נתן שלש בנות ושני בנים קמנים, ששה חדרים וחסות גדולה של משי וצמר לבגדים. החנונית היא רבורה

"העזה", העשירה השניה שבעיר; והיא מומחית גדולה בעניניה. כשיש לה פנאי, היא שמה לבה גם לבניה ולשאר עניני הבית. ובעלה שלמה נתן סובב כל היום בשוקים ובבתים, לאסוף נדבות ולחלקן לעניים. הוא עומד עתה על דרך חדשה. לקיים כל התורה כהלכה, בכל דקדוקיה וכונותיה — זהו למעלה מכחו של בשר ודם. אבל מצוה אחת אפשר לקיים כהלכה, ובכך הוא מקיים עתה מצוה צדקה לעניים, מקיים אותה השכם והערב, בכל כחו ויתר מכפי כחו. אין לך בית בעיר שלא סבב עליו אלף פעמים ואחת, אין לך איש או אשה, זקן או נער, שלא בקש ממנו שלמה נתן נדבת כסף או פת לחם לעני.

את כל אשר לו ואת אשר יכול לגנוב מאשתו כבר נתן לעניים. כשהוא בא לביתו, שומרים עליו בשבע עינים, האמה, האשה, אחת טבנותיו או בניו הקטנים; ובכל זאת יעלה בידו לשים תמיד בכליו דבר מה, כסף, מזלג, כוס, מטפחת, לחם, אבטיח, נופת, ספר. וכל מה שבא בידו הוא לוקח ונותן אותו או את טחירו לכל פושט יד, מבלי הבדל בין עני הגון לשאינו הגון, בין אלמנה ויתום ובין קבצן לאוכל לתיאבון. כבר יש בתים בעיר שדלתותיהם סגורות לפניו, באשר נלאו כבר בעליהם לתת ולחזור ולהת לו; והוא יתגנב בלאט, דרך פתח בית המבשלות, מבקש או לוקח בחזקה ורץ החוצה. וכבר קרה, ששפחות כעסניות קללו והכו אותו על מעשים כאלו, אך בעלת-הבית גערה בהן, אחרי שסוף כל סוף הוא אדם כשר ולבו טוב... לו עשה רק חלק ממאה ממה שעשה, כי אז העיר יכולה להתפאר בו; אבל שאר צ"ט חלקים המה למותר, הגומה, גם הקדוש ברוך הוא אינו ותרן...

והוא חושב: הקב"ה ותרן הוא, אוהב עניים ורואה להם. העשירים לא נבראו אלא בשביל העניים, וכל העולם כלו כדאי שיתקם בגלל פת קיבור שישביע את הרעב. איך יכול האדם להתאפק, שלא לתת לאחר מה שיש לו, שלא להלבישו ולהשביעהו? איך נמטין דברים למחר, בעוד שיש נפשות רעבות היום?

הרעב בעצמו ניתן לבני אדם כרי לעשות על ידו צדקה...
הכסף ניתן כדי לתת לאחרים; ובגדים ישנם כדי להלביש בהם
עניים, שאין ידם משגת לקנותם.

כל מי שידו משגת, כלומר בעל ממון, הוא רק בבחינת
שומר לאותו ממון, הוא בעל המפתח, הממונה לפתוח את האוצר
לכל מי שנצרך לו.

העני קודם לכל דבר. הוא קודם לך, לאשתך, לבניך,
לכל אשר לך. בטל את התפלה כדי למהר ולהושיע לעני. חלל
כבודך כדי להיטיב לאחרים.

וכל זה הוא אצלו לרוב בבלי דעת ברורה. לו אין פנאי
עתה כלל לדעת ולחשוב. גם הלמוד נחשב בעיניו למין יהירות...
הקב"ה בעצמו מפרנס את הרעבים מיום שברא את העולם,
ואתה שלוחו בכל עת ובכל שעה.

ולעתיד לבוא, בעת תחית המתים, יקומו העניים בשורה
הראשונה; העליונים בכאן יהיו אז למטה, והתחתונים בכאן —
למעלה. כל העניות תלבשנה בגדי לבן יקרים, ולהעניים יערוך
קודשא בריך הוא את סעודתו.

שלמה נתן אינו חפץ כלל שכר מעשיו בעלמא הדין. הוא
חפץ, שתחוינה עיניו את המראה הגדול ההוא לעתיד לבוא ושהיה
הוא כאחד מן העניים.

לו גרש את אשתו, כי אז היה עני גם על פי דין...
כשיירש את אבותיו, יפקיר הכל לעניים; כשתמות אשתו, יעשה
את בניו לעניים.

המה מתפללים ולומדים ושמחים במצות, ושוכחים, כי כל
זה אינו שוה מאומה, כל זמן שלא תטחה דמעת העני מעל פניו.
אבל גם הרחמנות גופה היא מין הנאה... כשרחמני אתה
ונותן, הרי דרכך בכך... לא! גם אם לבך קשה כצור, פתח
אותו ותן משלך, תן נגר רצונך; שבר את הרצון!...

דוקא בשעה שחפץ עתה לישן, פתח את עיניך בחוקה;
דוקא בשעה שטוב לך לישן, בשעה שראשך למעלה על הכר
ורגלך למטה, שים רגלך על הכר וראשך למטה. סגף את עצמך
בשעה שפנוי אתה מן הצדקה. אך לא! גם אז טוב לעשות איוה

דבר הדומה לצדקה: לין אצל החולה, גזור עצים של עני, שצריך למכרם! תקן את ביתו, נקה את תנורו ויבש את הרעי להסיקו. ועיף הוא שלמה נתן לפרקים כמדה שאין לשער. גם אשתו כבר סגרה את ביתה בפניו, ואת רגשי האהבה לבניו עקר מלבו ביד חזקה. אהבת הבנים שתולה גם בלב הבהמות והחיות, ומה יתרון לאדם, אם יעשה כמוהן? כל הרחוק ממך ביותר צריך להיות קרוב לך ביותר: גם הרשע, גם הפחות שבפחותים, גם המצורע. כל מי שאינו יכול עוד לנשק איש ישראל מצורע, נפשו עוד רחוקה משלמות. הקב"ה אוהב דוקא את החולים, את העורים והפסחים, את הנכפים ובעלי שחין.

אהבת-ישראל באותה מדה — זהו קדושה-שם, קדוש השם שבכל עת ובכל שעה ובכל רגעי חיינו.

לשוא, לשוא אתם יראים את החללים הרעים, את העוני ואת היסורים; כל אלה הם רק אתגלותא דשכינה באיוז מדה, כדי למרק את הלכבות...

לו היו הלכבות פתוחים ולא מטומטמים על ידי הסיטרא אחרא, כי אז היו הכל מחבקים זה את זה ונבלעים זה בזה.

לא! גם זה כבר הוא מעין הנאה... אסור ליהנות. אסור לעשות דבר מצד השמחה שבדבר, גם אם טוב הוא.

שמחת החיים היא קללת החיים, שאינה נוהנת אותנו לעשות את הטוב והישר בלי כל פניה עצמית...

שבר את ה"עצם" שבך, שבר את עצמך בשביל אחרים.

III

ויהי ערב בחיי שלמה נתן.

צדקתו וחסדיו חדרו מאליהם, כאשר מאומה לא היה עוד בידו; ואין איש בכל העיר מרחם עליו להעניק לו איזה דבר בעבור העניים. גם העניים בעצמם חדרו ברבות הימים להכיר לו טובה — ויהי עליהם למשא. יראי אלהים שבעיר לא קרבוהו עוד, ועשירי

העיר התבישו בקורבה שבינו ובינם — ויהי בודד בין אחיו...
 לביתו לא בא זה עידן ועדנים, ודרכו היה להיות רעב ללחם.
 מרוב שעמום החל עוד הפעם להסתכל בספרים, ויהיו הדברים
 בעיניו כמו באו מעולם רחוק... למה יאמרו: כך וכך עשה?
 למה הם המעשים? מה הם הקשורים שבין אדם לחברו? מהו
 האדם וסופו.

ובאחד הימים בעלות השחר, הוא לוקח מקלו ותרטילו והולך
 מחוץ לעיר. בדרך המלך הוא הולך, שעה, שתיים, שלש, עד
 בואו לכפר הסמוך. שם לו מכיר, והוא שותה אצלו כוס חמין,
 מברך על הלחם והולך הלאה, מעיר לעיר. במקום שיש לו איוה
 קרובים ישאר אצל אחד יום או יומים ואצל השני שבוע או שבועים,
 את בני הבית לא ידבר ואת למודי תורה לא יתארח. כור הוא
 לכל, יושב תמיד ושותק.

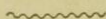
לפעמים יעזוב את מלונו בלא פרידה-שלום והולך לו בבקר
 הלאה. לפעמים ישכח הכל, הכל, וכשהוא עיף, ישב לו על שן
 סלע על אם הדרך ויקשיב אל כל אשר סביבו...

לכבו כבר החל להחרב, והוא עובר את ה' בשתיקה ובהכנעה
 יתרה. לו היה יכול להיות כסלע הזה, מונח על מקומו מאז ומקדם!...
 וכשגשמים באים, הוא כופף את ראשו בין ברכיו וממתין.
 וידיו ורגליו כבדות, ובעת שהוא ישן, חש בראשו.
 בחלומותיו יראה אנשים מלאים עינים וכלם רעבים ללחם. רוכב
 בערבות נושא ספר תורה על כתפו, ושם, הרחק הרחק, סלעים
 על גבי סלעים. אשה אלמנה בוכה לפני כסא הכבוד. והוא יושב
 בקרן זווית ורואה את כל המדרג התחתון...

ובהקיצו משנתו פעם אחת — היום היה יום סגריר — והנת
 הכל שחור סביב. דמו בא אל עיניו ונעשה סומא.

זהו המרוק כהאי עלמא; שם יתחיל הכל מחדש.
 וימת שלמה נתן באחד הימים, בכואו לעיר נכריה, ואיש
 לא ידע את קבורתו.

ההפסקה.

I

זה עירן ועירנים שנפסקו מעינות הפרנסה בעיר מרנוה ונתדלדל שם עם ישראל; העשירים נעשו לבעלי-בתים והבעלי-בתים — לעניים. ואלה העומדים באמצע שקועים כחנויותיהם ובעבודותיהם, להביא הא לחמא עניא לנשיא ולמפלא התלויים על צוארם... מעשה נסים הוא זה שעוד מתפרנס העם בצער ויכול להתקים בדוחק... ביום הראשון לשבוע עוד נשארים פרורים מיום השבת, ביום השני עוד לא הספיקה העת לרעוב כל כך, ביום השלישי יחל המשבר, תחלת הדאגות הרבות ללחם השבוע, ביום הרביעי כבר נאפה למקצת, בהלקח הקמח בהקפה או בשאר אסמכתא דקודשא בריך הוא... ביום החמישי עוד יש להם לחם שחור, דייסא, הפוחי-ארמה וחסתל מאיזה דג-מלוח — אבל כל זה כאין הוא לעמת הדאגות הרבות על אדות קמחא דשבת... כל אשר בבית כבר בבית העבוט, כל טיני ההמצאות כבר נמצאו, המטלמלים דניידי כבר נדו, כל השערים ננעלו... ובכל זאת — כבין-הערבים, במאוחר — עד חצות הליל כבר העריבה בתשמישה והקמח הלכן מונח בו בקרן זוית בלול עם השמרים. אם יתוסף לזה בערב שבת דג קטן, יין צמוקים ואיזה השארת הנפש של בשר עוף או כבר בהמה, הרי העולם כמנהגו נוהג, ועם ישראל יכולים ללבוש בגדי שבת שלהם, לחגור אבנטם, לקחת את הסדור

"קול יעקב" או "נהורא-רבה" ולמהר לבית-הכנסת. מי כעמך ישראל!

ובית הכנסת גופו לא ישנה את תפקידו — בכל יום ויום במועד ידוע יעשו יושבי טרנוה בו את מלאכתם, מלאכת תפלת השחרית, מנחה וערבית. בכל יום אחרי הצהרים מתאספים שם אותם בני האדם, שאין עוד להם לאבד או למצוא דבר בעולם, וחוזרים ושונים אותן השיחות, שכבר שמעו מפי עצמן אלף פעמים ואחת. ובכל יום החמישי לפנות-ערב כאשר ילאה רפאל הלץ מכל הדברים והאמירות, שאמרם בעצמו או שמע אותם מפי אחרים, יחל לגרד בכהן ימינו על מצחו ואומר בנוסח הקבוע: ואיתמא איפכא?

כשאנשי טרנוה שותים יי"ש, שותים אותו בכוס קטן שאינו מלא; ואידך, הנחסר, לאו דוקא... בני ישראל אינם זוללים וסובאים; וכל הא היה רק מפני העכול וכדי לחמם את בני המעים מעט. כשנוטלים את ידיהם לסעודה, הם אינם בודקים את הכר שלא יהיה בו פגם, חם ושלוש, ושיהיה כרינא — אבל ישגוהו היטב שלא ישפכו מים למותר. כל הין מים הלא מחירו פרוטה וחצי; והקב"ה חם על ממונם של ישראל.

וכשחסר האלהים למשה בסני את ה"דרך-ארץ-זוטה" אמר לו כתוב: לעולם לא יהיה אדם ער הרבה וישן הרבה, צדיק הרבה וחכם הרבה, אלא הכל במשורה, הכל כמתינות, הכל בזה ובוה.

הקיצוניות וכל הליכה שאינה בדרך הממוצע, גם אותה שבקדושה היא לפעמים רק מעשי שטן, וצריך האדם להשגיח בזה הרבה.

ואנשי טרנוה הם מתונים בני מתונים, בינונים בני בינונים, ממוצעים בני ממוצעים, להם אין חליפות ותמורות כלל בעולמם מימי השרפה הגדולה. מאז כל יום הוא שוה לחברו וכל שעה דומה לשעה שלפניה ושלאחריה. השמונה עשרה היא גם כן בלי שנוי, והיה כתוב מלה במלה עוד בימי אברהם וכל הדורות: איך יכולים בני אדם להשתנות אחרי זה גם במשהו? צריך אנכי להעיר, כי יושבי טרנוה הם ככחינת חסידים

מלנא. הם אינם חסידים נלהבים ונוסעים בשוויץ-רעה להצדיק לעתים רחוקות, רק מפני שאי אפשר כלל לבני עלמא בלא רבי. הרבי הוא רבי, הוא יושב שם ועיניו צופיות בארבע פנות העולם; והם, בני אדם פשוטים, יושבים במרנוה ואין להם פנאי להיות שקוע בזה כל הימים. — דים, שהם שמים לזה לב פעם אחת ברבע, בחצי שנה, והטרודים ביותר — פעם אחת בשנה. די לראות פני הצדיק לפני ימי הסליחות או לראש השנה, שאז הפרנסה נקבעת למעלה לכל יושבי דרי מטה... או פרנסת ישראל נקבעת, ואת"ל גם הרג ואכרן, מי באש ומי במים ועוד ועוד. איך שיהיה, כל אלה הם רק בבחינת חרוסה, עיקר הדבר היא הפרנסה, שבלעדה אי אפשר לכל בריה בעל אשה ובנים להתקיים. בהסדר כתוב אמנם, שיש להתפלל עוד על חטאים ועונות, שפיכת דמים ועריות, דברים שאינם נהוגים כלל בחוץ לארץ.

וחוץ לארץ גופא היא מרנוה מימות עולם, כשבקש הקב"ה לצבור עפר לברוא ממנו אדם הראשון, הלך לו כביכול לבית פלוני ופלוני וגרד מן הגבשושית הגבוה בשם איזה חתיכות למטפחתו וכשהתחילו מלאכי השרת לומר: מה אנוש כי הזכרנו? הלך ונטלך לו עם השכינה.

מלאכי השרת בעצמם המה זקנים לימים, וזקן לבן יורד להם עד מדיהם, המה עוד יותר קדושים מאברהם אבינו, אלא שאין להם יצר הרע... את התורה לא היו יכולים לקבל ברצונם, מפני שלא היו במצרים — וכשראה מנהיגו של עולם שאין להם מה לעשות, אמר להם: לוו את השבת, לוו את כל אדם כשר בצאתו ובבואו.

אנשי מרנוה היו עוד יותר כשרים ויראים, לזו היה להם פנאי לכך, מה יעשו? אם צריכים הם לחשוב גם בצרכי כל יום. יכולים היינו לוטר: שבפנותם לעניני דרך-ארץ לפרקים הרי הם מסיחים דעתם בזה ממילי דשמיא, צא ולמד: איזה העושה צדקה וחרד בכל עת? — זה המפרנס אשתו ובניו. הפרנסים בעצמו לאו דוקא בהרחבה, כפי מנהג היהודים של שאר העירות אשר מסכיבה. עמך ישראל צריך רק לחם

ורייכא, הפוחי-ארטה ורגי-טלוח לכל היותר. את היצר הרע לא הרגו רק מפני שצריך ביעא לחולה ויולדת. בכל ביצה הרי יש חלמון וחלבון; כשקורט דם בזה כשר, בזה טרפה, הכל כתוב בהש"ע וכל זה וכיוצא בו יודע הרב דמתא, שבשכר זה הוא מוכר שמרים ונרות לישראל בהקפה...

הרב בעצמו הוא השלישי. הקודם לו מת, והקודם להקודם גם כן מת. מכאן ואילך אין עוד עין צופיה בדורות שעברו. אומרים אמור, כי אז היה עוד מלכות ניקולי.

והימים האלה שבהם קרה „ספורי-המעשה" שלי היה באמצע ימי מלכות אלכסנדר השלישי, בטרנוה נקרא הקיסר פתם.

II

המעשה היא ישנה ואף על פי כן חדשה היא — רבי בא לעיר, רבויים.

וכך היה הדבר כל אנשי טרנוה הם, כאמור, חסידו מלנא, מפני שקרובים הם לשם ומפני שכך הדבר אצלם. הוקן היה חשוב שם מאד, בנו היה מין „אשכנזי נסתר" שמת קודם זמנו, ובן-בנו, הינוקא, ישב על כסאו בטרם עוד הגיע לשנותיו, כך הוא הדבר, הרביות טחורת על אכסניא שלה...

באמרי למעלה, „בל" אנשי טרנוה אני ספליג בדבר, בעיר ישנם עוד שמונה אנשים והצי, שהם מחסידו „מקרב", ואלה הם: שמואל בן יוחנן, יוחנן בן שמואל, אחי יוחנן, ואחי שמואל, שוחט ובודק בלי נחלה, ראובן בן אשר ושני בניו וועירא דטן חבריא ליבוש הקטן, שבטנו וראשו וכל אשר לו הכל בשוה. לצני הרור קוראים לו הונב שבאריה, אנחנו נשתמש בלשון יותר נקיה ונקרא לו אריה למחצה, בטטותא, הסכימו עמדי על אותו דבר.

בין חסידו „מקרב" שוררת מין אחדות ידועה, בלא ארבע אמות קרקע לבית תפלה לעצמם ובלא איזה שררה בעיר, להם

מין יהירא בצינעא; וכשהם נקראים לתורה לפרקים, הם זוקפים את הראש תחת המלית. בטבעם להיות שגור וכו' — כל זה אין אני אומר כשאני לעצמי, רק הנני חוזר וכופל רק מה שיאמרו הבריות.

ומקרב היא עיר רחוקה מאד מטרנוה. הנסיעה לשם עולה בדמים הרבה, דמים תרתי משמע, וחסידי מקרב המה בכחנית מחוסרי כים. קשה להם לעשות נסיעה לשם, והם רעבים ל"רבי" זה טשכבר הימים.

ואז נקרה הרבר, שבנו השלישי של אותו צדיק ממקרב השיג הורמניה מן הרשות לנסוע מעירו לשאול ברופאים, בלשון יותר פשוט, לאסוף ממון... ובכואו סמוך לטרנוה, קראו לו חסידיו המעטים לבוא אליהם ליום השבת. גם חשבו ומצאו כי זה ימים רבים לא בא כל רבי אל טרנוה, המון העם אינו מכריל; ובהיות מעלתו אצלם, ילכו כלם אליו עם פריונות ושאלת הפרנסה בגוף ונפש, ונמצא הוא עושה שם נפשות, ושטם נתגדל על ידו.

והשמועה, שרבי זר בא לעיר, הגיעה פתאם לאנשי טרנוה ויתעוררו... אותם האברכים שעדיין נשותיהם חרשות הנה אצלם, כלומר שאוכלים עוד את הדייסא והלהם על שלחן המן, בקשו ומצאו, שלא יתכן הרבר להשיג גבול הצדיק מטלנא, ויפחדו פחד פן יגנוב הרבי החדש את לב העם ונמצא כל העיר נחצית לשתי מחנות.

ובכן לא שאלו ולא דרשו. ויקראו גם הם להרבי הצעיר מטלנא לבוא על אותו שבת לטרנוה, ועל פי נס קבל גם הוא רשות לזה משר המחו.

שני רבנים באים, וההכנות מתחילות משני הצדדים. הרבי ממקרב יגור אצל יעקב שמואל לבית דוד מפני שביתו רחב, והוא בעצמו חשוך בנים הנהו; והרבי מטלנא יתאכסן אצל ממיל, הפנים היותר חשובים בעיר.

ושני הבתים הללו פתוחים מיום הרביעי בבקר. אנשים הולכים ובאים, הולכים ושבים, ספסלים ושלחנות טובאים, כלים ינשאו מחצר לחצר. החלונות ישופשפו, הדלתים ינקו, והממות

מוצעות. בבית-המכשלות של מטיל כבר התחילו לאפות, עקרת הבית סובכת בשוקים לקנות עופות, אשר זלמן דואג בעד דגים בסוד גדול, כיסו של הרבי פהוח לזה — והעיקר כבר מתחילים לשתות בבית הכנסת מעט יי"ש על חשבון העתיד, עתה דוקא בכוסות מלאות לכאורה. למך קלמן שתה שתי כוסות. מרונה התעוררה לחיים בלתי מצויים. אומרים אמור, כי הכפרים יבואו להעיר על יום השבת. אומרים אמור, כי האכר מכפר זרבקה, שאינו בא רק לימים הנוראים, יבוא עם עשרה בניו ולוקחי בנותיו — אומרים אמור, כי להרבי מטלנא יש הדרת-פנים ושהרבי ממקרב הוא כעסן והוא הפחות משני אחיו.

וביום החמישי בצהרים בא אותו רבי להעיר. המקדמים פניו היו מעט, וכיון ששח מעט עם הראשונים בין חסידיו, סגר את עצמו בחדרו כדי להתיחד עם קונו. הגבאי שלו הלך לישון והארזה לסחצה" נשאר להיות שומר הפתח.

ובאותו בין הערבים יצאו כל בני העיר לקראת הרבי מטלנא. אלה הלכו רגלי ואלה נסעו בעגלות. הרעש גדול מאד וההומיה דופקת על כל הלבבות. התחתונים דוחקים את עצמם במקום העליונים, ואנשים שעוד בבקר לא חשבו הרבה מהרבי, יצאו מגבוליהם. התירו את סוסי הרבי! אנחנו, אנחנו נמשך את המרכבה! אנחנו, נחנו!

ובית מטיל מלא אנשים, בכל הרחוב הזה סובכים והולכים אנשים רצים לכאן ולכאן. הקטנים לא נשמעים עוד לגדולים, והגדולים שוכחים את צרכם, בכל מקום כעין התנערות ויקיצה, בכל הרחיבות ובכל הבתים. רבי בא לעיר, שני רביים.

III

ובערב שבת ערבוביא והתעוררות בכל פנות העיר מקצה ועד קצה. כל הנשים טרודות באופן שלא היו עד כה. כדים

נשברים, כלים מוסעים. הבנות הבוגרות עוזרות ביותר, מנשה וראובן שואבי המים מטהרים לעשות את מלאכתם, האנשים רצים לבית המרחץ, בכל החוצות הזמן נערים מתקבצים, עזים שונות שלא הלכו למרעה באות באנשים, בתי הרביים מסובבים, קרשים נטענים, שלחנות מובאים, חלונות משפשפים, דלתות מתקנות, וקול פטיש אחד נשמע במלאכתו. — כל העולם כלו בטרנוה יגע, רץ, מדבר, שומע, גם המתונים ביותר שוכחים לתחוב ידיהם באבנטיהם. השמש ממחר לרוץ, הנרות דולקים, שלוחי-צבור עומדים לפני העמוד במין גאות מיוחדת. אשרי יושבי ביתך — יתגדל — תפלה בלחש ובקול רם — קדוש, קדוש, קדוש — עלינו לשבח — לבו נרננה לד', נריעה לצור ישענו — — —

הזריונים מקדימים להרבי בכלות התפלה, עוד בטרם יבואו לביתם; וגם אלה הפוקרים נשותיהם בתחלה, מטהרים לבלוע את הקידוש עם הרגים כדי ללכת אל הרביים. השלחנות הארוכים דשם הם מיושבים, ספסל על גבי ספסל. שורת שורת של אנשים יושבים מסביב להם צפופים ומאחוריהם עימדים איש בכתף חברו, איש בגופו של חברו — דומיה של התעוררות פנימית. — הרביים לבושים שחורים ופניהם לבנים, יראה עילאה חופפת, קול דק יקדש על היין, הרגים יאכלו בכל הרוך שבנפשות כאלה, באים על השלחן במקום טובח... הנגון בא ומלוח אותם... עמוק הוא, כאלו מוכיר הוא נשכחות... הוא עולה ויורד, מוכב על צדו, יטה לכאן ולכאן, ישתפך מעצבות לתמהון ומתמהון לשמחה נבהלה... הקהל חוטף את שלהם בכל פרק ומערב אותו בקולותיהם העבים... הראשים יגביהו את עצמם מעט למעלה... בנפשות רבות צנור נפתח, הלב יוצא ממחבואו; אין חטא לפני המקום בשעה רבתי כזאת, עמך ישראל הוא ככריה אחת, שם בחוץ רק שמים וכוכבים והכל שומעים... ומטחרת הבקר הכל טובל במקוה כחתנים... הקולות המה יותר גבוהים מדרגה אחת אצל כל אחד ואחד. בפעם הראשונה אחי דור שלם, שאדם שואל לשלום חברו. — מעין קורבה מתעוררת, קורבה שלא היתה כלל עד עתה.

הדרך מבית המרחץ לבית המדרש מלא שְׁוֹרֹת שירות.

הפנים צוהלים, הפאות רטובות והצארון הלכן כמין קשורו עתה עושה רושם של הרחבת הדעת. עתה איש איש תוחב את ידו באכזבו של חברו, הנקרנים מחליקים בזקניהם של חברים מי יעבור לפני התכה בתפלת שחרית? ומי — במוסף? ה"לכו נרננה" מדאתמול לא היה טוב, ה"כנונא" לא היה לפי מדרגתו...

והעם מתפלל עתה באיזה חדרה. רוב המתפללים הולכים אנה ואנה, בכאן ושם מטה איש את חברו הצדה לשיח עמו לפי רצונו. אחדים עומדים על יד החלונות ומביטים להרחוב, האדמה בשם מתחממת לאור השמש. הנכבדים נקראים לתורה. אותו שבת הוא שבת-מברכים — מי שעשה נסים לאבותינו הוא יגאל אותנו — — — — —

העם בולע תפלת מוסף. כל הטליתים והסדורים נטענים על הילדים והאנשים ממהרים לרוץ כדי לכבש איזה מקום סביב שלחנות הרביים. מעוקה הוא הדבר שבתוך כדי יהירה עוד צריך להטיל הירים לסעודה ולברך המוציא. גם הנמושות שלא באו אתמול, באו היום. העם צוהל ומתחיל לשנות לגימות לגימות, מעמידים יין על השלחן. שולחים לו יין ומגדנות, העניים מעיזים לעמוד אצל בעלי בתים. גם הזקנים לימים מעבירים מעיניהם את השנה של שבת. הנשים מקנאים בהאנשים, הנערים והילדים מרגישים את חפשתם, בצד החלונות של הרביים מטפסים ועולים, איזה אילן עומד סמוך לשם נושר את פירותיו מרוב נענועים. מי יכול לעלות על מגדל בית התפלה לנוצרים הנראה למרחוק, שואל אחד פתאם, השמש עומד באמצע הרקיע.

ובסעודה השלישית זמן ה"תורה" והזמרות... כל הראשים כפופים ממעל השלחן וכל האזנים שומעות... ה"אמת, האמת, האמת הוא... ישראל הוא בכחינת כלה, כלה... הלכבות המה בכחינת קרבנות, קרבנות... התעררותא דלעילא ולתתא הוא חרוה, חרוה, חרוה... —" יה רבון עלמא, דעלמא עלמא...

והכל שמח ומתפעל, איש איש יורד לתחתיתו של נפשו, ומעלה משם כל הנצוצות של חיות, של איזה אור מסתתר...

אותה שעה היא מין נעילה לאורך ניסא... העולם הוא רחוק וגם טרנוה היא רחוקה... מין הרגשה ישנה שרק אלה העומדים סביב השלחן המה בהאי עלמא... השכינה שוררת באפל שבבין הערבים... הכל עומד ותלוי בפיו של הרבי... אין רצון וכח אחר כלל בעולם... לו היה בתקולו של הרבי נשמעת: צאו ממחיצתכם! כי אז הפקירו כלם את היש שבהם, הציתו את אש התאוה, נמקה בעפר הבורות, התהוללו, התלהבו, השתוכבו...

ובמוצאי שבת לוו את המלכה... הקדש באשר הוא קדש הולך, והחול לובש איצטלא דחרותא... העם כבר שתה כל צרכו יי"ש פשוט והמהדרין כבר מריקין את הכוסות יותר מן השעור... ראובן המלמד מנסה לרקד יחירי... חסיד אחד בא אל בית המבשלות וחומד בלבו... אנשים אחרים כבר אינם שבים לבתיהם. איש איש נוהן את ידו בצלחת רעהו לשם צחוק, את גדי הבטלן כופתים ברצועה לשם תענוג... צחוק פרוע, פרוע...

וממחרת היום השתיה עוד ביותר... כיון שנתנה רשות... שכחו האנשים את חנויותיהם ואת יום השוק הקרוב בראשון לשבוע וישתו. — הפרנסה נדחה לגמרי והתפלה נבלעה, אך ישראל מתחיל לשמוח בימות החול. האריכו את הימים! אל תתנו להרבי השני, הצדיק מטלנא לצאת! מלמד שדודי, הרב ממקרב, כבר השכים לצאת, בראותו כי אין העם נוהה אחריו. ואיש יהודי אחד החל לצעק: רבותי, מדוע אין אנו שמחים? — שכינתא בהתערורתא! מנשה הבלן קפץ ממקומו ויחוק ביד ירוחם, ירוחם מוחב את שמעון, שמעון לקח את בנימין, בנימין מחויק באכנתו של קלטן. וקלטן מתחיל לנגן פתאם... והם מרקדים, בתחלה רק באיזה צחוק ואחר כך בהתלהבות, בהתעוררות, בהשתעבודת כל הגוף, אנשים אשר מסכיב באים ותוחכים את ידיהם לכאן ולכאן, מרחיבים את העגול ומרקדים במרוץ, איש מנביה שולי בנדו ומתחיל לקפוץ באיזה כח מכהיל באמצע העגול. כלם יתנועעו, ידלגו כמו ירוצו, העינים בולטות והפה

מתעקם ונוול, אחד יקרע את כתנתו ויגלה את חזהו השעירי, הפקר, הפקר, עמך ישראל מרקד.

ויהי העם מרקד בהאולם הגדול שבדירת הרבי, בהחדרים אשר מסביבו, ויהי העם מרקד מבית לבית. ומשכונה לשכונה, ויהי העם מרקד כבתים החשובים שבעיר, כבית הרב דמתא. ובכתי השובי"ם והחזנים, גם חיימים אנשים פשוטים שרחוקים הם כל ימיהם מענינים כאלה, התערבו בין החסידים ויהיו מרקדים, ויהיו צוהלים: גם מיני חוקרים בחשאי, שכחו את הרד"ק ואת המלכ"ם וישתו גם המה, קול יגביה מחברו. פה לפה ימלל דברים בלתי מובנים. הלככות רועשים, הרגלים מדלגים, הגופים מתפרקים, הפקר! הפקר! עמך ישראל פושט את בגדיו העליונים ומרקד. הנשמה פתחה את לועה. — לאיש איש עתה כחות שבעתים מאשר היה לו עד כה. כל אדם מהם הוא כחוקת איזה חיות, איזה התעוררות, אוה השתרעות לא ידע שחרה. מעין הנסתם של שמחת החיים נובע עתה ומכה גלים. הכלים אובדים את ערכם המוחשי, קירות החדרים לא יחצו עוד והתקרה לא תכדיל. . . . ביד כל אחד להגביה את עצמו, להתגדל איזה אמה, להשתרע ולהתהולל, להניע אמות הספים, להחריד את חדות כל החיים, לצעק ולזמר עד לבלי סוף. . . . תנו להם נהרים של יין, את הסערה הגדולה של חבוק ונשוק של התלהבות עזה עד לבלי שעור, של יחוד והתדבקות עד המצית הנפש. . . . תנו להם השלומים בעד כל החיים, שלא חיו המה ושלא חיו אבותיהם, תנו להם השלומים בעד כל הדורות ובעד כל הזמנים.

וביום השני לשבוע עוד העולם הפקר ביותר, הפרוטות כבר כלו ותחתיהם באו שארית החפצים, גם הכלים, שוכחים למנות ולספור ומוציאים הרבה מכפי כחם, אין איש חושב בשלו ובשל אחרים; הכל אוכלים יחד ושותים יחד, הולכים מבית לבית ומשכונה לשכונה ומחפשים אחרי מזונות ומשתה. הפקר! הפקר!

ביום השלישי כבר החלו ההרהורים פה ושם! מה עשית? הוצאת הכל מן הבית, וכדי להשתיק את הלככות הם מרבים לשתות כדי להפג את הצער. — הנחשלים כבר ישנים המה בבית

הכנסת, על שלחנו של פלוני ומטה של פלוני. אין אשה יודעת
 איה בעלה; ואבות אחרים לא באו אל ביתם זה שני ימים.
 ביום הרביעי נוסע הרבי לביתו, והעם מלווה אותו ומרקד
 לפני סוסי מרכבתו בשארית כחו.

ביום החמישי עוד ישנו איזה השארת הפליטה מן השמחה
 בתור „קנוח סעודה” אבל החיים הערומים כבר נתגלים... אין
 בית שלא נתרוקן... אין איש שלא אכל כל מה שיש לו, עד
 שכמעט לא נשאר מאומה ליום השבת.

ביום השבת גופא עוד העם נושא את בשרו בין שינוי, כדי
 שלא לחלל את יום הקדוש; אררבא עוד הם שותים מעט,
 שמחים מעט ומתלהבים טלאי על גבי טלאי מנפלאותיו של הרבי
 ומעשיותיו.

אבל בצאת השבת ובכלות ההכדלה לאור הנרות המשולבים
 משעוה ירוקה ומפתילים אשר מדרו בהם את הקברות, בשעה
 שהנשים תחבו את המפתחות הקרים בסגנם ותחלינה להסתכל
 על הבעלים בעינים תובעות לאמר: פתח את החנות! נסע אל יום
 השוק! קח את המחט ואת המרצע! באותה שעה הקיצו כל העם
 להמעשים בכל יום ויפנו לבם להחיים הקרים בכל יום.
 ומאז החלה עוד הפעם הגלות הארוכה...

ד.

מעל כסאו.

ציור

I

ירוחם החיט בעיר טרנוה היה חיט ממין אחר. — כמעט היה נבדל מאחיו בני אומנתו, ויהי מתהלך בשוה עם בעל-הבתים, אינו בוש גם מהעשירים ומתערב בין התורנים. הוא היה בנעוריו מחסידי הבחור... ואותו דבר נתן לו איזה יחוס. — משכמו ולמעלה היה גבוה מכל העם אשר בבית המדרש, אבל בגדיו היו תמיד ישנים, ויהי עני לתאבון, כלומר איש שאינו שם לבו לזה כלל, הוא היה מבין את מלאכתו היטב, רק עצל גדול היה; ודרכו היה למכור את הארג שנותנים לו לעשות ממנו בגד — הוא מרחה את תפירת הבגד מיום ליום, משבוע לשבוע ומזמן לזמן, עד שלבסוף ילאה בעל הארג לתבוע ולחזור ולתבוע, ואנוס הוא לעשות לו בגד אחר או לשאת את הישן.

דבר בלתי אפשר היה, שבני העיר יחדלו לתת לו עבודה כלל מפני שהרבה מהם היו יראים ממנו. — ליתר בטחון היתה דרכם לקחת אותו אל ביתם ולהיטב לו שכרו, בתנאי שיתפור את הבגד לנגד עיניהם, דבר זה רגיל קודם החתונות או שאר הכנות גדולות.

ובשעה שתופר הוא, הוא יודע לספר מעשיות מהזקן, מוקן הזקנים, מממלכת התוגר... ממנטופיורו... גם בעיני הקהלה ידיו רב לו, ומכל הענינים של הצבא לא יעלים עינו, לו אין שררה מיוחדת, אבל הוא מושל על בעלי שררה באיזה מוכן,

רצוני לוטר, הדבר הוא כך שכדרך־אגב בעצתו הם שואלים.
גופו היה כחוש, עיניו בולטות, וחוטמו מתארם לפרקים
מהכעס הידוע... דרכו לקלל את אשתו בעד כל דבר וחצי
דבר ולהיות שורר בביתו תמיד. והוא הולך מחיל אל חיל, מחיל
אל חיל, הדבר פשוט במשך דור שלם כמעט כביש את כל העיר
שלא ברעת, שום איש לא יורה לו את הדבר בפירוש, אבל הכל
נכנעים תחתיו.

מאחורי הפרגוד מתלוננים אלה עליו במקצת ואלה מדברים
עליו קשות בחדרי חדרים; וכפניו הם שוכחים הכל וקוראים אותו
„רבי ירוחם“ — אם לא נותנים לו מפטיר וששי, נותנים לו
שלישי לפרקים, דבר שלא נעשה עוד לכל תופש מחט בישראל.
והוא גם את הרב דמתא ילך בקרי, הקודם לאותו רב היה
שומע בקולו ביותר, הדבר הזה עורר את קצפו על הרב החדש.
הוא, ירוחם אינו סובל בעל לב טוב. פעם אחת סטר לועו של
בעל בית גדול ויהי הדבר לחלול השם...
בנו של המופה הזה נשמט מן הצבא בשגגה, יפה השתיקה.
מי יאמר לירוחם החיט: מה עשית? ויאנחו בני ישראל במרונה
תחת עולו.

II

ואז היה בעיר בחור קטן ושמו זלמן, הוא שמן מאד, בעל פנים
אדומים ועגולים ויתום מאביו. — אמו ינמה־לאה תדור סמוך לבית
המדרש, והוא משכים ומעריב בכל יום לומר קדיש בצד העמוד,
שם גם מושבו של ירוחם, שפנה לו מקום בעצמו.
ודרכו של ירוחם לצרום בכל פעם את היתום באזנו או
ללחוץ את חוטמו; לא מרוע לב הוא עושה את הדבר, האדם
של פני הבחור מעורר אותו לכך. — לו יש מין הנאה, בשעה
שהבחור נושא צערו בין שניו.
צער לצער מצטרף ובלב היתום נעצרה חימה לירוחם.
ותרב מיום ליום.

ובערב־שבת אחר, לפני בִּינ־השמשות, הלך זלמן ויתחוב
מסמרות בטקום מושבו של ירוחם, וישם פיהם למטה וחודם
למעלה.

החזן מכין את עצמו להתפלל. היתום עומד על יד העמוד,
כמו שלא נעשה דבר; וירוחם, שאחר לבוא מעט, ממחר לשבת
על מושבו; ופתאום הוא קופץ ממקומו...

וישחק הבחור בפעם הראשונה בימי חייו, כי לא יכול
להתאפק. ויכעס ירוחם, כעסו של ירוחם הביא את היתום לשחוק
יותר גדול — השחוק של הבחור הביא את ירוחם עוד יותר לירי
כעס, והכעס לירי שחוק, גם האיש היושב ממולו שוחק, גם השני
שוחק, גם השלישי, הרביעי, כל היושבים על הספסל הקרוב
ממלאים פיהם שחוק, כן עושים אלה היושבים על הספסל השני,
השלישי, הרביעי, החמישי. הששי, השביעי. ועד מהרה צחקו
כל אנשי בית המדרש מהחל ועד כלה. למקטן ועד גדול, ואותו
השחוק בכת אחת השבית את מנוחת ירוחם ויהי כנדהם. —
הוא נושך את שפתו, עיניו בולטות, כל גופו רועד מרוב כעס.
והשחוק גאה יגאה, ויהום את בית המדרש כלו. עוד מנסה הוא,
ירוחם, להרים קול בפנימותו. — לשוא, צוארו כמו נחנק, השחוק
הפריע, שבר את רוחו. — — —

ואז קפץ היושב לנגדו ממקומו ויתלוש בוקן ירוחם ויקרא:
אתה חיט בן חיט, מה לך בכאן במרחו של בית הכנסת? רד
למטה! השליכו את הנבל החוצה! תנו לו מהלומות! הוא מסר
את בנינו לצבא! נוכל! חיט, שכור, שכור! רב לך!

* *

*

עוד איזה שנים חי ירוחם בצער ויחי חי עני פשוט יושב על
הספסל של בית־המדרש וזוכר לפרקים את גדלו מלפנים,
בשעת חרותא בכית־המדרש מעלים אותו עד למחציתו;
עד הבטה ונותנים לו את הכוס החמישית מה"תקון".
ורכי לב ביותר עוד יראים ממנו בחשאי, גירא עד עשרה

דרי...

ה.

הבקור.

(ציור)

— „אנכי באתי לכאן עוד אתמול, ביום אתמול באתי הנה מרומי רבתי, אנכי ומשרתי הנצב לפניכם בזה, הוא מלוח אותי על דרכי תמיד, בלשכה שניה נסענו במסלת המרוץ. — לרוב נוסע אנכי בלשכה ראשונה. — הם שלטו בעדנו לכאן ולחזרה, נקראתי לחולה אחד בכאן, אשר רפאתי אותו לפני שנתים ימים, בהיותו באטליה. משרתי יקבל ממני שבעה וחמשה שקלים לחודש. הוא מאושר מאנשים כמונו יחדו, ויש לו גם אהובה — הוא לא יבין שפה אחרת משפת ארץ מולדתו, אנכי מדבר גם בשפת צרפת ובשפת אנגלית, הייתי גם בלונדון, רק אשכנזית קשה עלי לדבר, אולי נדבר רוסית, בבית הקונסל הרוסי שברומי הנני רופא, וגם להמלך נקראתי פעם ושתיים, במצאי אז דבר חדש במחלת הכבד... גם אצל פסטר הייתי... קראתי את המצאתי לפני האקדמיה... אנכי הייתי איש יהודי הראשון... „בפניך לא נכר רושם יהודי כלל...“ לפני חמש שנים הייתי גם כן בכאן, חפשתי אחריו, ואמרו לי שיצאת מזה, אנכי הנני רופא-חולים קָדִיק, שמי בישראל יוחנן הילפרין. אנכי הנני אחי דבורה אשת אחיך הקטן ברוסיה הלבנה, ראובן הוא שם אחיך, לו יש פרנסה הרבה מחנותו, ואנכי שולח לו גם כן מתנות... אביך הוא רב בעיר קטנה, ראיתי אותו לפני שנתים. אבי המלמד כותב לי מכתבים בשפת זרנגון... כדרכו הוא נותן לי עצות

בהגיון... בשנים האחרונות כחש בשרו, מרוב הצומות, אמו מתה... אנכי השאתי את אחותי השלישית לאיש, נתתי לה חמש עשרה מאות ר"כ נדה והלבשתיה כדרך הנגידים... אחותי הבכירה שירדה מנכסיה, מקבלת ממני חמישים שקלים לחדש, בכואי לבית אבי, שום איש לא יויד לבקרני... נותן אתה ליהודי את ידך, או אין מוראך על פניו... היודע אתה עוד את שדה-לכן? שפת-עבר שכחתי, אבל הנני פמרוטם ישראל... קניתי לי חלקי גרמץ בהעתקה צרפתית. אתמול בעברי לפני בית-ממכר-ספרים גדול, קניתי לי את מנדלזון... ברוך נתן לי עתון ציוני איטלני, שהוא מו"ל... לאנשים כמוני אין פנאי לזה... מה תאמר אתה? לו לעצתי שמעת, כי אז היית לרב בישראל, לרב וד"ר... ואת חשבת משכבר הימים בעדיך, האדם צריך למעמד טוב בחייו... הכתיבה אינה נותנת הרבה... אבי לא בקש שאהיה לרב... אם ברכת ממנו והלכת למרחקים, למוד חכמה שתתן לך עפרות זהב... עוד אתמול בכואי, בקשתי לראות את פניך. הפרפסור יולי התיעץ אתי, הא לך את כרטיסו... היום בבקר הלכתי אל בית מדרש-המדעים לבקש אחרי מגורך. עיינתי ברשימת האנשים, אשר אצל השוער ולא מצאתי אותך רשום בשם. ראיתי תלמיד רוסי, וחשבת: הוא יודע, נגשתי אליו בשאלה, אולי יודע הוא, איה מגורך? והשיב לי שהוא אינו יודע; אבל בפרור הצפוני של העיר יושב איש עברי רוסי סופר, והוא בלי ספק יודע. נסעתי תיכף אל הסופר ההוא, ואמר לי שהוא בעצמו אינו יודע, באשר סופר רוסי הנהו ואינו קורא עברית, אבל לו מכיר ברחוב החמישי שסמוך לו יגור סופר עברי, אולי יודע הוא... באתי אל הסופר השני, וגם הוא ציין לי רק הרחוב, אבל לא מספר הבית. הלכתי בהרחוב הנה והנה, ופגשתי את הנושא מכתבים, שצין לי את הבית במספר שבעה אתה גר. החדר יפה, אבל קטן. טוב אתה עושה שאתה דר בקצה העיר, בכאן האויר טוב. אנכי דר ברחוב המלך. לי יש מהלכים עם חורי הארץ, גם אחי הקטן יושב עמי ולומד חכמת הרפואה על חשבוני. — הוא לא לחם כמוני מלחמת החיים ואינו יודע לחכות, לו צריך מנהל. — הוא צריך בכל יום לסיגרה בת כ"ה

פרוטות. בתהלה לא חפצתי שיהיה ברוסיא ושלחתי אותו אל עיר המחוז אל פנסיון. אנשים יהודים היו — כן רצה אבי — ובקשו למשכו ברשהם. בת יפה להם, אבל אין לה נדה, מה איכפת להם, אם יארש אותה עם מי שעתיד להיות דקטור ואחיו דקטור מפורסם. אחי הוא עלם וטוב לב. אנכי כתבתי לו: בך אדם, מה זו אהבה לאיש כמוך? נסעתי שמה ולקחתי אותו לרומי. כשבועים לא נתתי אותו לעזוב את חדרנו, הוא צעק. אחר כך הודה לי... לנו צריך הרבה כסף, זאת ידע עתה. גם בת איש עשיר בעל רבבות כעמינגר בשדה-לבן לא תספיק. שמה יצאה כתיקול שמשדכים לי בתו... הם שמעו כי אנכי שולח לאבי ולמשפחתי אלפים לשנה... כל העולם מתפלא על בן המלמד שעלה לגדולה... לו היו שולחים אלי איש לדבר עמי אדות זה, כי אז עניתי להם רכות בתור אדם מערבי. חפץ אנכי ללכת לעיר המלוכה בארצנו, בס"ט פטרבורג עוד המהלך רב. — אנכי שלחתי לגיסתך מאה רז"כ על אדרת שער. אחיך סוחר בהכסף, הוא כלי, הוא קנה מחצית בית אבי, הבית עומד במבור העיר, והחניות בשם הן בעלות שפ.ע... אנכי מקבל לעתים חמש מאות שקל בעד בקור הולה. בשדה-לבן אומרים כי הכנסותי הם יותר מעשרים אלף לשנה. אנכי מתאכסן בבית האושפיוז לאצילים, בחדרים שלשה עם מבוא מיוחד. כאשר הבקר אותי, תראה... מה שלומכם ומה מעשיך? עוד לא דברת עמי... למשרתי טוב מאד, לו בכל יום מצוי יינו ושכרו. מה סוף כל המחשבות? הפלוספיה אינה שוה לי. בתחלה למדתי חכמת החשבון... או היה צקטן חברי, מה עושה האמלל הזה? לו כבר יש אשה יפה, רק זאת חסר לי? לך הלא אין אשה, האם לא הנשא עוד — הנני מרשה לי לשאול — מה אתה כותב? כתוב בשפה חיה, למה לך שפת עבר? אמנם גם היא טועילה, אבל לא התן שכר הרבה. לו הייתי במקומך, כי אז בניתי לי בתחלה מעמד גדול, ואחר כך כתבתי. ישנם סופרים שמתעשרים. האם הכרת אותי? לפני ארבע עשרה שנה ראית אותי, בעודני נער. אנכי הייתי גם כן בפלטה, ובקשתי להכנס בהגימנוזים. אחר כך יצאתי לחו"ל — הייתי בליפציג ורעבתי ללחם, אחר כך

הלכתי לרומי. האלינסה נתנה לי פרס, בפלרנץ נודמנתי את צדק כהן. שבעים אלף פרנקים יש לו לשנה. הוא בקשני לאכול אתו לחם, בכואי לפרים, גם רוטשילד יבוא לשם. בכאן אין הדבר יפה כמו ברומי... היודעים אתם את האמנות היפה? אנכי הנני מבין גדול בתמונות... אבל אין לי פנאי לזה... פעם אחת הייתי גם בהנטיקן... נקראתי לכהן חולה. לו עשו אותי לרופא האפיפיור, כי אז גם המרתי את דתי, אחר כך במות אבי. — שם יכולתי להיות מליץ על ישראל... כמה שעות עתה? לי עוד להודמן עם הפרופסוד יולי ולהתיעץ אתו ברבר חולה... הוא מכברני מאד, קראני לאכול על שלחנו ולהציגני לפני בני ביתו. בקר אותי, במטותא, עוד בלילה הזה, בשעה השמינית, נאמר בחצי התשיעית, לכל המאוחר הנני בהמלון בשעה התשיעית. כשלא אהיה עוד, סלח לי וחכה עלי במסדרון, שם יש גם כן תדר לקריאה..."

החברה.

ציור

— היא לא היתה יפת־תאר במובן הרגיל, אבל לחנה לא היה ערוך. בשלמתי הרקה והשחורה, בקלות מהלכה ובערון גוה, בפניה הכהים, בצהוב שערותיה הגווזות ובעיניה המביטות ישר לקחה כל לב. ותהי יוצאה ובאה בהאולם של בית־מדרש העליון, באיזה רגש של שלווה ועצב שְׁלָוָה אותה תמיד. היא היתה נודעה בין השומעים את השעורים עמה בתור התלמידה הזרה, ויש שקראו לה גם בודדה. כי אמנם כמעט בודדה היתה לנפשה כל השלש שנים שהיא שוקדת על דלתות הלמודים באותה העיר. היא לא התערבה עם החברות, לא באה בין התלמידים, והמנע גם להתרועע עם בנות־גילה. היא באה מחוץ ים הבלטי להוסיף לקח. אבותיה מתו; ורודה, אשר שלח אותה לחו"ל על חשבוננו, נפקד בעוננו. — איזה שקלים מצער השאיר לה, שלא הספיקו רק לחיים של לחץ. בחדרה אשר בפרור העיר טקצה, רק מטה ושלחן וכסא לשבת. על יד הספרים עומד גם המיחם, גם הבקבוק של מים. בצד המטה תלויים בגדיה המעטים, עליהם פרוש סנר לבן. אהבתה לנקיון היא בלי שעור. היא תרחץ את בשרה בקומה ובשכבה. תרחץ פניה וידיה לפני כל ארוחה ואחר כך תנקה בערב ובבקר את בגדיה, ולמרות כל עניה תחדש את המטפחת בכל יום.

היא לומדת חכמת הטבע והשעור, תורת הכלכלה ותורת המדות, תקרא בספרי המשוררים של בעלי האספות ותחלום חלום פדות אדם מאדם. בעיקר הדבר אינה מבינה נכונה שאלת העבודה והרכוש, אבל לבה יחם מדי קוראת היא בדברים כאלה... לו הספיקה בידה, כי אז קראה לכל בני אדם גם בני איש, לו הספיקה בידה, כי אז כתבה ספרים הרבה...

והיא בעצמה... מי יכירה? מי חדר לתוך חדרה? מי עבר על סף דלתה, בעת שהיא יושבת מלאה תמהון וגעגועים? היא לא תסכים לזה שגעגועים המה הדברים. אבל לרוב תפסיק בקריאתה, השב על יד החלון ותסתכל אל האילנות המחרישים... גבה להם וקומה להם וחמתם מרובה מצלם... ושם שם, הרחק הרחק, אין עוד בתים — האנשים יושבים בטורד, בהעיר... שם הכל צפוף ורחוק... הוריה כמעט לא הכירה. הכפר היה קטן והים גדול...

ובכין הערבים המעקה עוד יותר גדולה. חורף וקיץ, חורף וקיץ, חורף וקיץ, חורף וקיץ היא יושבת בחדר הזה, מיום בואה. בעלת הבית הזקנה לא תשים עוד לב, אם תשלם שכר-המעון במועדו או לא תשלם. רק איזה אנשים ידעה במשך כל העת ההיא. בבית וסילי המוכיר תבוא לפרקים, כאשר הורה שם לקח זמן קצר לבתו הקטנה. האם שלה מתה. וסילי אינו נושא אחרת. היא אוהבת את תלמידה כאם... וסילי אינו מדבר עמה הרבה, אם כי יודע הוא רבות... כשפונה מעסקיו הוא שוקד בספרי מרקס; היא תפחד, פן תפסק ההלכה כברנשטיין...

וטוביה היהודי הקטן והנעים, היושב תמיד בעת השעור בספסל השני מאחריה אוהב אותה. זאת היא מרגשת כבלא-יודעים. הוא לא דבר עוד עמה לא דבר ולא חצי דבר, אבל היא מרגשת את צלו... מה המה מין אנשים אלה היהודים? גם המה מאמינים בדת ומתפללים, אבל בלא צלב... היא מפחדת מעט מיהודי. — בספרי הפלוסופיה כתוב, שפינוזה היה יהודי, אבל נגרש...

ובשפינוזה לא תבין מאומה, גם במכאוריו — מה זה עצם? העולם הוא עולם, ושם יש רכוש ועבודה... אפשר לעולם בלא

עשירים... לפני זכיות האב היו זכיות האם, כך כתוב בספרו של קרנן...

היא אינה אם. אמה היתה אם. לבעלת-דכיתה היה בן. חברתה בחכמת הרפואה הרתה, ויהי הדבר לחלול שמה. המה נשאו אחר כך. הבן הנולד להם מת אחרי שמונה ימים. היא קראה זמן לא רב לפני זה את ה"אורגים" להויפטמן... לו היתה משוררת, כי אז כתבה עוד מחזה אחד לזה, אחר כך, בסוף...

ולדימר הפולני היושב מטולה, אינו משים לבו לה כלל. הוא אדם בעל מחשבות ופניו יפות. כשהוא קם ממושביו ויגע בכנדה, לא יבקש סליחה... הוא מרכיז תמיד את אוזנו לשמוע מה שיאמר הפרופסור. וכשהוא כותב את השעור על החוכרת המונחת לפניו, הוא עושה את הדבר במהירות מאד. היא שמעה, כי היה כבר גם בארץ ספרד ושכתב איזה מאמר בירחון לחכמת הפילוסופיה אדות פלמא.

סבוני הרמני כבר כתב ספר שלם על אדות הפלוסופיה. לפניו בקש קרבתה, ויאטר לה, כי יכול להיות לה לאח והיא לו לאחות. היא לא הכירה אותו מעולם, ולא הבינה מדוע הוא אומר כך!

התלמיד הבולגרי הוא אדם שחור מאד ומחכה לה תמיד על פתח בית המדרש. גם אתו לא דברה עוד דבר. אבל פעם אחת היתה יושבת בהאולם לפני השעור, ובירדה איזה קונטרס מדעי שקפלה אותו ותצחק עמו בין אצבעותיה; ובעברו לפניו, בקש אותה לתת לו את הקונטרס למקרא...

זוה כירח ימים אשר החלה לאכול בבית אוכלי הצמחים. בקשה ומצאה שאכילת הבשר היא מין אכזריות נוראה. ולדימר גם הוא בא שם לפרקים, הוא לא ישים לב אליה, כלומר, לא יפנה אליה.

פעם אחת נזדמנו יחד לשלחן אחד קמן העומד בצד. הוא דבר בראשונה, כמו מכירה זה כבר ויספר לה איזה מעשים בפנים שוחקות.

ביום השני כבר הלכו אחר כך למיל ויציע לפניו ענין

מחקרי אדות פלוסופי יון... הם רק הם היו העיקר, כלנו רק
מפיהם אנו חיים...

דיא הלכה עמו עד הרחוב שהוא דר בה. ובעמדו לפני פתח
הבית, ששם חדרו, שאל אותה, אם תאות לבוא אליו לשתות חמין,
היא עמדה כמחרישה ותלך אחריו, השלבים רבים, הוא פותח
והיא תבוא. החדר קטן ויפה הוא, מבעד חלונו יראו ראשי הררי
אלף... שם הכל רחוק ויפה...

הוא ידלוק את הפתילה בהמיחם, ויראה לה ספריו...
יש לי כל ספרי אפלטו בשפתו המקורית, והם מכורכים בעור
ירוק, גם המונות יש לו. יש לי ספרי סלובצקי אביר המשוררים
ושירי מיצקביץ. הוא יציע לפניו שתלמוד פולנית. הוא יושב
על צדה ומניח מבלי משים את ידו על שכמה. — — —

שתי שנים ומחצה (*).

(ציור)

אותו ראה עוד בלפסיה. בשבתו שם על ספסל הלמודים. הוא היה בחור עוסק בגורלות, מרויח הרבה ומוציא הרבה; ושם לו קרוב רחוק, קצתו מלמד וקצתו סופר, ויבואו פעם אחת יחדו לשתות שכר.

ומאו עברו כשנים חמש, הלמודים כבר נגמרו, ותחתם החלו מעין ימי הצום החפשי, כיאות לאיש, שתורתו בתוך מעיו. השירה והדעה הספיקו רק בעד החדר הצר והצרכים הרוחניים, העצמיים, חוץ מארבע אמות הללו לא הביאו מאומה בחיים. ויהי מעין תועה בחיים, מבלי דעת מה לעשות.

יום ירדף יום, חודש — חודש, ספרים באים והולכים מעל השלחן, געים באים והולכים, המעשים שם בחוף משתנים והוא לא ישתנה, מה לו לעשות? הוא קורא וכותב, הונה וחושב; וכשיחרה אפו על החיים, אז ישפוך שיחו עלי גליון... בעיקר הדבר, לבו טוב עליו ורכו בכך למצוא חן בעיני כל רואיו. תומו, יפיו, לבו הפתוח לכל ואופן גלוי מחשבותיו לכל איש בשפתו הברורה עושה אותו נעים בחברה, אם לא ידע משפטיה ויחטא לחקיה לכל שעל ושעל; חטאיו אלה בעצמם קונים לו את הלבבות.

(* נדפס ב"לוח אחיאסף", שנת תרס"ב.

— לפנות ערב היה הדבר. הוא הלך ברחוב אחד הפרוורים של העיר הבירה ויפגע איש ואשה ונערות שתיים. הוא כבר ראה יפים מרחוק והאיש קורא: „עמוד! הנה מכירי המלמד. ראיתי את הארון בלפסיה, נעים יהיה לנו לראות את הארון בביתנו“. שמואל — כך שם אותו תלמיד שמלפנים — כבר עמד לקול הקריאה ויט ראשו לכאן ולכאן. בעיקר הדבר התבייש המיד להסתכל ישר בפנים יפות, ולכו כבר שמח על אשר מצא איזה בית לבוא בו. לאלו שגלו מארצם לארץ נכריה כל מין דין סמוך.

ויחל לצאת ולבוא שם, פעם בחדש, פעם בשבועים, פעם בשבוע, לעתים מומנות כמעט בכל יום.

הבעל הוא נוסע כל ימי השבוע לרגלי מסחרו, והנשים תשמחנה לשמוע שיחות שמואל הקמות. בנפש חפצה יתנו לו לחם בחמאה וכוס של חמין. האשה כבר מרגשת לו איזו קרבה ואחיותיה חושבות אותו לאוהב שאינו מסוכן.

והוא כמעט יאהב את שלשתן. את הנשואה אינו מתיר לעצמו לאהוב מפני שאשת איש היא. את אחותה השניה אינו חפץ לאהוב מפני שכבר מארשה היא; אולם את האחות השלישית יחפוץ לאהוב. הנשואה היא היפה שבכלן, קומתה כבת מלך, שערותיה הדקות כמשי מלבבות מאד וגורת פניה כמעשה חושב. היא גם חכמה מכלן, אבל כאמור כבר אשה היא, וכבוא בעלה מן הדרך ישקנה בפניו. השניה היא משוררת מעט, לה עיני תכלת ופנים שוחקות; ובשעה שהיא פורטת עלי נבל יפה היא למאד. והשלישית היא הקרה שבכלן, ליפיה רושם קבוע בכל עת וככל שעה; היא מדברת בחוץ ככבית ותמיד היא שומעת יותר ממה שמדברת. לתומה תאמר לפעמים דברים טובים אשר ינעמו מאד. „את פלוני הארון לא אבין בשעה שילמדנו דעה, אותך אבין היטב; לא מלמדה אני, אבל כשנלך יחדו לבית שכיות-החמדה, אז אבין את התמונות, אבין הכל. רק את המקל איני אוהב, לא באה מקל לצעירים לימים“.

שמואל הוא כבן שלשים וקשה עליו להפרד ממקלו — שעשועיו. היא נסעה להוריה בדרך רחוקה; הוא כתב והיא

שתקה. — לאחר שלשה ירחים הוריעה מהפחנה הקרובה את דבר בואה, בעט עופרת כתבה עלי גליון את הרברים: „הנני שמחה לשוב אליכם“. במלת „אליכם“ חשבה אותו ואת אחיותיה. דרכה לקרב ולרחק, לקרב ולרחק, וגם הוא אינו מפליג בקרבתו יותר מדאי. יודעת היא שהוא אוהב אותה וחושב על אדותיה; גם הוא מדבר תמיד על הרגשות ועל קרבת הנפשות, על השירה שבעולם ועל היופי בכלל. — מעולם לא ידבר חלקות, לא יבוא לה פרחים אף ליום הולדתה; אבל ספור הוא נותן לה במתנה לעתים ידועות, וגם קורא באזניה איזה דברי שיר, הנותנים מעדנים לנפשה.

כשיעברו ימים רבים והוא לא יבוא — תכתוב לו פתקא: „אָהֵ??" שלשה סמני השאלה המה שייכים לה, שלא בפניה הוא קורא אותה: „העלמה“; ואחותה הנשואה אומרת: למה יאמר כבודו: „העלמה?“

הנשואה מבינה אותו היטב. „לאיש הזה לב כמו בספורים ושירים, דברים אחרים לא יעלו על לבו כלל. איש כזה כשהוא בעל, מבין את לב האשה“. . . אבל דא עקא: אנשים באלה אינם יודעים ואינם יכולים להרויח; מנהגו של עולם כך הוא, לאלה נהגה הנפש ואלה לקחו להם את הרכוש.

— מה יעשה כבודו לימים יבואו?

— אכתוב.

— הקשה היא הכתיבה?

— לא.

— לי יהיה נעים לדעת, איך עושים את הדבר.

— כפשימות: כותבים מה שמרגישים. . .

והוא באמת ירגיש הרבה. ובכל מה שעניו רואות, הוא רואה את צר השירה שכדבר. השיחה המפשטת אינה טובנת לו; אבל פנים יפות. קול נעים, אילן ירוק, שמי התכלת, צאת השמש הוא מבין ומקשיב.

דבורה ידירתי — כך שם האחות השלישיה, אשר אתה יתרועע המיד — בשעה שתכסה את ראשה במטפחתה האדומה ושערותיה השחורות נוצצות מבין האדם או היא יפה מאד. הוא

מרגיש מין חכה מיוחדת לידה הקמנות, ובכלל היא נערה יפה ראויה לאהוב.

היבוא היום, אשר יאמר לה, כי הוא אוהב אותה? זאת לא ידע, אחרי שאין לו מעמד קים בחיים, ובכלל מתורא הוא לומר... ישנם אנשים שאומרים לנערה: „אהבתיך“ ואחר כך שוכחים את הדבר; הוא ארס-ישר —, כך קוראים אותו כל אנשי הבית, ולעולם לא יעשה כזאת... כשיאמר לה כזאת, או צריך יהיה לקחת אותה לו לאשה והוא הלא רחוק עוד מזה וגם אינו חפץ כלל בזה.

אבל אם תלך ותאהוב איש אחר, או ישאר בורד ונלמוד, — טוב לו הדבר מאד, שיש לו בית שבו יש המקרבים אותו, ועלמה, שיכול הוא לשיח עמה על דבר החיים והעולם, על אדות צרכי נפשו ואמונתו — אלמלי היה הדבר כן, אוי היה יושב בחדרו משמים, ולא היתה לו כל שמחה בחיים. לאכול יחד ארוחת הערב בחדר יפה על שלחן טכוסה בטפה לבנה ולקבל את הלחם והנופת מידים יפות, הוא דבר טוב מאד. והוא הלא גם הוא טוב להן, כאחיות לו הנה, הנשואה והשלישית.

ואו תקום השלישית ותצא עוד הפעם להוריה, זאת הפעם מתחיל חליפות מכתבים משני הצדדים, היא כותבת על נייר אדום ממון בנרתק אדום, והוא כותב על נייר פשוט אשר ישימהו בכל נרתק הבא לידו. להחצוניות לא ישים לבו; אבל ברבריו הוא מרדקדק. הוא משורר לפרקים במכתביו וכותב דברים חמים בכלל. היא תשמח על קבלת דברים כאלה; ואחרי שלכתוב שירים לא תשיג ידה, כותבת היא בסגנון התולי, מהול בתום וחריצות יחדו, לכל מכתב ומכתב מטנה יש פנים הרבה והוא מתפרש לכאן ולכאן. אם תמצא לומר: אין כאן רק דברים נכבדים כתובים מעלמה תמה, שלא תדע עדיין דאגת החיים והאהבה, לאיש שתכבדו ביותר, לאיש שתוכל לנתר דברים טובים בלי שום אחריות; ואם תמצא לומר, קרובה היא באמת לאותו איש; רק מפחדת היא לומר לו זאת או מתבישה להסתכר עוד בעומק לבה.

ובזאת המחשבה תלכבהו. היא כאן אצל הוריה והוא שם.

מהלך עשר שעות במסלת הברזל יפריד ביניהם, והוא הוגה בה ומחכה לדבריה. לו חפצה, אזי יכולה היתה לגזול מנוחתו. לו היתה מושיטה לו את ידה באהבה יתרה, כי אז היה שמח מאד. הוא יודע כי יפה היא. בשעה שהאהבה היא בעצם חומה, או נוהגים לנשק זה את זה; אבל קודם לכך צריכים ההורים לדעת, כי הנכר הזה מבקש את ידה... הכל טוב ויפה קודם החופה, אחר כך נעשה האיש לבעל, נוסע ומרויח ממון וכשיבא לביתו פעם אחת בשבוע הוא מכווער מאד, הוא עיף וישן. "לעולם לא אחפוץ להיות כאחותי". — מרגלא המיד בפומה.

ואחותה חושבת הרבה על אדות הנָּעוּת שבין דבורה ושמואל... המשוררים המה אנשים טובים. אבל אינם נושאים נשים, לולא שהוא איש תם, הלא יכול הוא לנשק לה ולאחותה בלכתם לבדם בגן החיות. הוא ידבר לפעמים הפלא ופלא ומבין לעוטק ואינו מבין מה שלפניו... גם אותה הלא יחסוד, ובשבתו עמה לבדד לפנות ערב ואיש אין בבית, אז יכול הוא להעביר ידו על שערותיה.

ואז עיניו מאירות, והכל מקבל פנים אחרת לגמרי, בשעה שהוא יושב נשען על אצילי ידיו כמו טרגיש את יפיה. אז כשהיתה נערה חלמה חלום האהבה: מלכי ארץ ישתחוו לה ולכל הפחות סגנים וחורים יבואו ויכרעו לרגליה, והם באים ורואים, באים ומדברים טובות באזניה; אחר כך בא הוא ויאמר לנשא אותה על ידיו. כבר עצלה היתה לומר "לאו" ותאמר "הן".

ודבורה עודנה אינה חושבת כלל באמירת "הן". לזה עוד יבוא המועד, כשהגיע השעה להנשא. כל העלמות הנשאנה לאנשים, גם היא הלא תעשה כן באחרית הימים. ושמואל אינו חושב כלל לשאת אותה, כי מאין יבוא לחמם? אנשים שכמתיהו צריכים להיות בני חורין תמיד. לו היתה דבורה אוהבת איש אחר, אזי חרה לו הדבר עד מות. לו כבר יש הצדקה על זכות אהבתה, והוא הלא גם יאהב אותה בפנה אחת בלבבו.

שעות שלמות, יומם וימים יכול הוא לחשוב על אדותיה ועל דבר יחוסה אליו. האוהבת היא אותו? מה היתה כונתה בדברים אלה ומה חשבה בדברים ההם? אלטלא היתה קרובה לו, כי או לא עשה כך וכך; לולא זאת, לא היתה כזאת. כל השערה של קרבה מאשרת אותו, וראיה להפך עוכרת נפשו, ואחר כך, כשיעברו השעות הללו והמועד ההוא יוכל לחשוב מחשבות אחרות שאינן שייכות לה כלל, הוא ישבח אותה וחי בפנימיותו חיים אחרים מבלי כל שרש הימנה.

כל נערה יפה, אשר יפגש ברחוב, תמצא חן בעיניו, כשירבר עמה ובא עמה באיזה קרבה, כבר הוא חושב מחשבות האהבה, ומכל מקום לא יורגש כלל שייכותו אליה. כשנוסעת היא להוריה, לא יצר לו כלל; ובכואה ישמח בלבו. עוד הפעם תתחלנה הראיות, המיולים והשיחות, הכל כמו שהיה.

הוא שמח, כשרואים אותו הולך עם נערה. שמח שיש לו למי לכתוב טכחבי אהבה וחקר.

והאהבה שלו היא רק מין חקירה של צער, היא מין התרוטמות על שאר האנשים ומין ודוי על פגעי החיים. והיא אינה יודעת, מה זה צער כלל. בעיניה הכל פשוט ושוה מיום ליום; והוא יבקש חשבונות רבים.

היא אינה מכינה מזה כלל; אבל איזה רגש ירחש לבה, בשעה שהיא רואה שפתיו דובבות. אנשים כאלה המה עמוקים מאד. לו כתב, כי או היה נודע בשמו בין הסופרים, אבל הוא רק מדבר, ובה בחר לדבר עמה תמיד.

ואו אחרי זמן רב, כשיהיה כבר גדול ומפורסם בעולם, יהיה לה צרור מכתבים ממנו. היא תהיה כבר נשואה לאחר, אבל לא תראה את המכתבים לשום אדם.

ומדוע לא הנשא לו בעצמו? מדוע לא יהיה הוא אותו האיש?

זוכרת היא, שפעם אהת הביאה אותו בין המצרים בשאלות נוגעות כמעט בדבר יחוסם זה לזה, והוא השיב רק בכלל. זוכרת היא, שקבל לפניו על אמה, שכבואה העירה ודברתה

עמו, אמרה לו שלבכה ישמח לראות בתה מתרועע עם איש אשר לא יחשוב מחשבות זרות והיא רק תחכם ותלמד ממנו. „האם מורה אני?“ שאל לתומו בלבו.

היא זכרה, שפעם אחת כבר חפצה לבקר עם אחותה את מעונו כאחת התלמידות, ויהי הדבר לנס בעיניה, שיש לה העז לחשוב כזאת.

היא זכרה שכבר הוכיח אותה על פניה, בדברה טובות עם אחר מרעי אחיה, כאשר מצא אותו פשוט ביותר.

— אבל גם הוא איש הולך דרכו לתומו וישר הולך.

— מה לי ולישרתו?

— אהם המלמדים הנכם מסתכלים מגבוה אל אנשים

פשוטים כמוני.

— מדוע תאמרי כך? — השיב בתחנונים.

ואז כבר באו לו ימי השאלות, אותן השאלות היורדות לעומקן של החיים, לפעמים גם עד המהות האנושית. הוא שואל לעצמו: מה ומה המה החיים ולמה אנו חיים? שם כסתר נפשו כבר כאים הדי היאוש, אותו העצב הבא עליו בשעה שיורם או שיורד המסך... כשיושב בליל לפני שלחנו והמנורה מאירה את הנייר ואת ידו, אז הוא חושב את עצמו לבריה יתרה ולבעל נשמה יתרה. הוא עוסק עתה באנושיות, בסתרי החיים ושאלותיהם; הוא לבדו יושב בכאן והם כלם מפורזים בכל קצוי העולם, אוכלים או שותים, מדברים או כבר ישנים. לבו יאמר לו, שבשעה שהוא קם מעל הספסל והולך לאורך החצר, הלך ושב, הוא אדם חשוב בממלכת הליל... הוא צריך להיות יותר משאר בני אדם ולא לעשות כמוהם. הוא יחלום בהקיץ ורואה הרבה בחזון. ולמחרת בעבור הבקר הוא הולך אל האחות ועוסק עמה בשיחות במלות כמו לא היה טאוטה עשר שעות לפני זה. בבקר הכל פשוט, הוא עושה הכל כאחרים, שותה חמין ואוכל כמוהם לחם לבן בחמאה.

דבורה אומרת: מה שלומך, שמואל? הישנת היטב? חלמא

טבא חזית? ואחותה אומרת: היום הוא יפה. בעלי בא אתמול

ע"פ מן הדרך וכבר נסע היום בבקר. המכשירים יבשרו קץ הריב. במדור התחתון של העלה היומי בקרת עזה על חיונו של הלוח. הלוח הוא ראלי ביותר. כל המשוררים החדשים המה ראליים, לפנים היו אדאליים והיה הדבר יפה יותר; עכשיו אינם מתבישים כלל.

והוא אומר: השירה היא יותר בחוצות ובבתים מאשר על הכתב... המשוררים ישירו רק על מה ששומעים; אבל השמועות שונות, זה ישמע הא וזה ישמע הא.

— ומאיה מין אתה אדוני החביב?

— אני הנני מכל המינים.

— נראה, צוחקת הנשואה.

— האדון שמואל אינו במשוררים כלל, אומרת דבורה.

ובשוב הבעל בערב ומוצא את שמואל יושב על יד השלחן כנחוג, ידרש בשלומו, אחרי שכחו כרגע לעשות את הדבר, ישאל אותו לקרובו המלמד. מדוע אינך כמחו? הוא מקבל מאה שקל בעד כל שורה מרומית. גם את שפת יון ישמע ואת לשון ספרד ולשון הכושים, את כל הלשונות היא טבין, י"ט במספר... אשתו תקרץ לו שילך לישן. ע"פ אתה, חביבי, הכבר אכלת? הוא ינשק לה פעמים ושלוש ויאמר להיושבים מסביב לשלחן: "הראיתם חמדה כמות?"

שמואל שותה את החמין ומסתכל בהצלוחית. בידו השנית הוא מגרד בארכובו ומניע ברגלו.

דבורה תקום ותאמר: "אין נפת עוד, שרה, תני לי את המפתח!"

האם באה ושואלת: מה תבשלי מחר? נושא החלב שאל, אם יכפל את המדה.

הבעל כבר נימנם בהשענו על המררב. החתול בא ומשתרע לכרעי המטה.

שמואל אינו שואל את עצמו כלל: מה לי ולהבית הזה? אדרבא, הוא חושב את עצמו שיוך לשם יותר מהבעל בעצמו.

הוא אינו שואל את עצמו, מה תהיה לדבורה, אחרי שהוא רואה אותה כמעט יום יום, ולמה לא יעשה את הדבר?

גם מעמד ולחם בחיים אינו מבקש , אם כי החסר מצער אותו מאד , לו היה עשיר כי אז היה דר בבית קטן עם גן ירק . לו היה עשיר עוד יותר גדול , אז נשא את דבורה לאשה וכשהיה לבעל רכבות או נסע עמה לאמליה .

ואת דבורה לא יחמוד כלל . הוא רואה שערותיה היפות , את מצחה היפה וידיה הנאות כדבר מוכן מאליו . היא יפה בשביל שהיא נערה יפה . לו ידעה פרק בשיר כי אז אהב אותה יותר . האהבה היא דבר נעים באר , למעלה מטנה הצער . בלי צער אי אפשר לכל שירה להתקיים . השירה היא רק מחשבה עמוקה . האילנות אינם אומרים שירה , אבל הם בכחית שומעים . בלילה הוא חושב אחרת מביום . בשכבו המחשבות אצלו אחרות מבקומו . כך קרא גם באיזה ספר על דבר האדם בכלל . הספרים מבינים לפעמים היטב מה שאומרים . לו היה כל אדם חושב כי אז רבו המחשבות .

כשארם מת או הכל יחדל . הוא לא יחשוב עוד על דבר יום המיתה . מה לו ולדברים כאלה ? הלא חי הוא ! קורא וכותב , מתרועע עם חבריו ומציע להם את מחשבותיו . ובשעה שחושבים המה שאין לו כל מושג מהאהבה , יקום הוא וישיח עם האחיות . בעיקר הדבר לו אחת היא , אם ישוחח עם זו או עם זו . בעיקר הדבר שרה הנשואה היא יפה ביותר ויעלת חן .

בעיקר הדבר . . . הלאה הלאה ! לו היה שואל את לבנו , כי אז שמע דברים לא יכול לפתרם . . .

ולדבורה בא מועד אחר ; היא החלה לענות אותו — וימים רבים זה אחר זה השכימה לצאת במרם יבוא . כשיבוא בשעה שהיא בבית , תשב לה על יד החלון ותביט החוצה .

— מה לך אחותי ? מדוע את שוקת .

— אין דבר .

ולה כבר יש דברים — היא חפצה משמואל יותר . — ובתוך כך יראה היא פן יאהב אותה כליל ולא יניח עוד ממנה ; היא אינה יכולה לשאת עוד את המצב התמידי שבדבר .

לו אמר לה , שהוא אוהב אותה , כי אז לא ידעה מה להשיב לו . היא היתה אומרת : נמתין . . . אולי אמרה : איני מאמנת

לך. כשחפצה או יכלה לומר: הן! אולי טוב לומר: נהיה חברים, מדוע נתן להענין צבע מיוחד?

והוא אינו אומר כלל. הוא מרבר הרבה, אבל הכל אינו מפורש, אינו מדויק, אינו שייך לה ביחוד.

לזו ראה אותה בחדר המטות? דבורה מהבישה לחשוב כזאת, בידה מכסה פניה שנתארמו ומתפלאה על עצמה.

האם אומרת: אל הנשקי לאיש במרם תדעי לנכון שהוא ישא אותך, האב אומר, דבורה תתהלך עם משוררים, הם יביאו רק לידי ערכוב הלב.

הלב אל יהיה חם ביותר! — מזהרת האם עוד הפעם, ולבה של דבורה אינו חם מאומה. היא יכולה לאהוב את

זה ואת זה וכלם שוים המה כשכבר בקשו את ידה בפומבי. מה טיבם של אנשים כאלה המבקשים את היר ויכולים הם

לעשות זאת גם באחרת? מדוע יאהבו דוקא מכו ביום שכבר הוכרו על האירוסין בכתביהעתיים? מאין לוקחים כסף רב כזה לקנות מתנות הרבה, לקנות פרחים ונפת?

כל חברותיה כבר הן טיועדות, והיא עדיין אינה טיועדה. אחותה אומרת לה: שמואל הוא ארם טוב להחשב כאח, אבל לא כחתן.

— אולי כבר אהבת היא את שמואל.

ושמואל אינו יודע עוד אם לאהוב או לא. הוא מתירא מאותו יום שחובתו תהיה לאהוב. בכל אופן אינו חפץ לאבד חרותו. וגם את דבורה אינו חפץ לאבד. הלא עלמה יפה היא וראויה להאָהב. הלא כבר יודע הוא אותה זה שתי שנים.

ועוד הפנים היא נוסעת להוריה לזמן קצר. הקושר שבכתיבת המכתבים הוא עתה גדול באמת מאד. כבר רמות יטלל בשם האהבה והצרכים הנפשיים, על אדות יעוד האדם והלבבות הקרובים היודעים את הכל; עוד מלה אחת נוספת, עוד מבטא אחד מדויק, והנה כבר מוגה השם „אהבה“ מפורש. לא! כזאת אינם יכולים שניהם לעשות. היא חושבת: יקדים הוא, והוא חושב: מתירא אנכי לעשות את הדבר. הוא אינו

חושב את הדבר בכירור; אבל איזה דבר שבנפשו לא יתנהו לעבור ממחשבה למעשה.

ובכל בקר ובקר יקדים לקום, ירוץ החוצה לקדם את פני נושא המכתבים, ובעד כל מכתב הוא נותן לו גרה, וכשהוא קורע את התכריך, ידיו רועדות.

הוא יקרא את המכתבים פעמים ושלוש, ובהשיבו עליהם הוא טונה כל מלה ומלה. נפשו משתפכת כמדה ובמשקל והוא מליט במליצות משותפות את לבבו המרגיש.

וגם היא במשורה תכתוב, אין סדר אחד לדבריה ובכלם כונה אחת, גם היא מסתרת את פניה ויודעת היא שתראה, חפצה היא שתראה.

והימים ימי האביב. חלומות טובים תחזה נפשם ובלכתם בחוצות אחרי הצהרים חושבים הם בדברים שקבלו וכתבו בבקר. בין הערבים יתגברו ההרגשות עוד יותר. לו היו עתה יחרו, כי אז היה טוב ללכת שלובי זרוע. לבבו יחרד, נפשה מתנועעת; כשהיו באים תחת אילן מצל אוי היה בא לידי נשיקה, — היא היתה מתבישת לראות אחר כך את אמה והוא היה מתנחם על עשותו את הדבר. למחר כבר היו אוהבים את עצמם ביותר, ביום השלישי כבר ידעו מזה ההורים ובו ביום היו כבר מנשקים זה את זה בפומבי. המה מיועדים. זאת ידעו כל רעותיה. אחר כך באים ימי הנשואין. מהנשואין עוד תתביש. —

* * *

*

הקיץ עבר עד קצהו והיא כבר הולכת שלובת זרוע בחוץ עם מיועדה, ולו תנשא באמת. הוא אינו שמואל, רק צעיר אחר, סוחר צעיר בעל ממון הרבה שאהב את הנערה ויגלה להוריה את הדבר תכף. המה חשבו מעט ודברו הרבה. דבורה חשבה הרבה ודברה מעט; וכיון שהאיש בא יום יום ובאמת ישר הוא וטוב לה — אמרה: הן! היא לא האמינה שתעשה את הדבר, אבל הדבר כבר נעשה והוא נשק לה בפני אביה ואמה. האב נשך את שפמו וידע כי הוא האב, והאם — בכתה... .

לשמואל בתור רע נאמן של הכנות שלחו הודעת אירוסין באותיות זהובות על נייר יפה לאמר: דבורה בתנו מארשה להירש בן נתנאל.

הדבר היה בצחרים. הוא כבר נלאה נשוא את כל הדבר וכליותיו החלו ליסרהו, או יותר נכון, להפריע מנוחתו. כרגע השתומם בקראו את הדברים. שעה קלה עמד על יד השלחן ויבט אל החלון הפתוח לרחוב: שני נערים רצים אחרי חברים. איש גדול הקומה נושא שק על כתפו. שמואל לובש בגדו העליון ולוקח את מקלו. על יד הפתח יעמוד וימשמש בכיסו. כרגע הוא שב ונשען על כרעי המטה. הוא מנרד באצבעו על פיו. מדוע הוא יושב כאן? היברח? לא! לא! הוא יקום וירד בהמעלות החוצה. השמש כבר רד. הוא עומד על יד השער ומיטין, אחר כך ישמאל. לו היה נפגש עתה את אחד מרעיו, כי אז דבר עמו בפנים שוחקות, כאלו לא קרה לו דבר... בני האדם אינם יודעים כלל מה שבלכות חבריהם. הכל הולכים ואינם יודעים כלל מה אהו. שם אביו הוא מיצה. אמנם כן ברוסית שמו: שמואל בן משה. הוא יושב בגן פתוח לבית מרוח ויצוה להמשיקה לתת לו כוס שכר. הוא מסתכל באנשים העוברים והשבים. היום רד לגמרי. —

ח.

זו בצד זו.

(ציור)

את לאה לבית רסקין אהב מעט, מפני שאהבה אותו הרבה, מפני שנחמדה היתה לפרקים בשערותיה האדומות ומפני שידעה שפת עבר. גם לאחותה הקטנה היה לבו טוב ותמיד התרועע אל האחיות כשהיה גר אצל הוריהן בחדר שהשכירו לו וגם אחר כך. האם, אשה טובת-לב, למרות חושה הטבעי לא ידעה נכונה את מי מבנותיה יכפר והאב — אכזרי כמעט ויודע הרבה כאכזר — עזרא ורד"ק — הלל אותו בפניו על לשונו המטהרת לדבר צחות! ושלא בפניו היה אומר: „הוא לא ישא את שתיחן, חי נפשי, לחנם כל הדבר“.

והוא, ראובן לבית דוד, טורה עברי באותה שעה ותלמיד בחו"ל לעתיד לבוא, אינו חושב כלל אדות כל הדבר, הוא ידבר ויקרב את העלמות האלו מפני שמוצאות הן חן בעיניו. לו היה חפץ לאהוב עתה, כי אז כבר את השניה על הראשונה, אבל הראשונה אוהבת אותו יותר, ובוה הוא מוצא קורת רוח לפרקים... ואז כבר ידע גם את העלמה אֶלְנָא. מעשה שהיה כך היה. לו היה מכיר ששלח את בניו לבית ספר המסחר באותה עיר אשר יגור בה ראובן זה ירחים, עיר רוכלת עטים על חוף ים השחור ויבקש אותו מיודעו זה שיבקר את בניו בבית חנוכם. הוא בא בשעת השעור הפרטי. עלמה יפה מאד לבושה שחורים יושבת וטורה את הבנים בקול נעים טאר. רק רגעים ישב שם —

והשב הנערה את לבו... הרשם שעשתה עליו היה כל כך גדול עד שיום ומחצה ישב סגור בחדרו ויהגה בה. אח"כ עלה על רעיונו לראותה פעם שניה, פעם שלישית. אבותיה — מוכרים בגדים לנערים, המה ישרים מאד ויקרבוהו בכל לב. הוא קורא רק עברית והעלמה קוראת רק רוסית, רק הנער מאחד אותם. הוא לא קרא את טורגניוב ואת דוסטויבסקי כשאר בני גילה, אבל לו לב מיוחד, המים הוא ננער אף שכבר בעל שפם הוא; והאופן שלו להסתכל בה ינעם לה מאד. לולא היה ככה לבה נתן לכן מרדכי — שכבר קדם ללכת להשתלם בלמודים בשביציה והיא שולחת לו מדי הרש בחדש מטה שתרויח ע"י שעורים — לזאזאת אזי היה ראובן מוצא חן בעיניה מאד. היא תאהב את הילד שבאיש, את ההם. —

ולב ראובן מלא לעתים אהבה אליה על כל גדותיו. תמיד הוא חושב בה והוא שטח על כל מקרה שיומין אותה עמה. הוא בא אל בית הוריה פעם אחת בשבוע ואח"כ הלך עמו לטייל. השעה הזאת או השתים הנה היותר יפות שבחיו.

בעת ההיא היו לו מהלכים אצל אחד ממלמדי העיר. להמלמד היה מכיר איש עשיר תלמודי מבני חו"ל, והאיש טרבר אישכנויות ומתרגם את האגדות היפות שבתלמוד ללשון לעז באותיות עבריות. לו היה או דרוש צעיר התלמודי היודע לפרש לו את פתגמי התלמוד, שלפעמים לא ידע עוד טובנם, ויבוא ראובן אל ביתו בעצת המלמד ההוא.

והבית הוא יפה ומרוח מאד. הוא משתרע על כל המכפלה השניה ברחוב האצילים והיתה טחציתה לו ולבניו ומחציתה השניה לבתו היפה ובנותיה. בעלה, הזקן ממנה פי שנים, הלך למדינת הים לצבור כסף, והיא תחיה כאלמנה חיה בכיה מקלט מעונה עם חדריו היפים. קומתה זקופה, לה עיני תכלת ושערות צהובות. בפיה מעין חמדה יתרה וכשנותנת את היר לשלום, כבר יכולים לאהוב אותה.

וימצא ראובן חן בעיניה מאד. אורחים אחרים אינה יכולה לקבל אל ביתה משום רנן הבריות. אבל ראובן הוא תם וישר,

עוזר לאביה בתלמודו, ולשתות עמו חמין נעים מאד. לו היה עיניו בראשו כי אז שמע לקול לבכה.

היא תקראהו לבוא עמה חדר לפנים מחדר וקוראת באזני ספורים אשכנזים, למען יתרגל לשמוע שפת אותו עם, אשר חכמתו יבקש ללמוד. ובעיני חום תסתכל בו מבין השורות, בדרך אנב תניה ידה על שכמו, והוא יושב ושומע.

הוא גם יושב ושומע בשעה שתפרוט על המינים ותשיר את השיר הרוסי הידוע: „אני סובלת!“

יפה היא באותה שעה מאד. מקלעות שערותיה פתחו קשורם, צוארה גלוי ומעלה חן.

לו ידע כל אשר בלבכה עתה!... „והוא יושב וחושב באֶלְנֶא“ אתמול ראה אותה. ביום השבת העבר אמרה לו שאדם טוב הנהו.

— מה אתה חושב? — שואלת פתאם בת המלמד.

— לא! בכלל...

— ההנך איש נשוא?

— כן.

— היא תקום ומועברת בידה על ראשה והיא מספרת:

את בעלי לא ראיתי כלל. אבי ואמי דרשו שאתן את ידי לו. אנכי הייתי הנערה היפה שבכל העיר, קולי היה נעים וחלמתי לשיר על הבמה. אז בא הוא ולו אלפים למאות. ביום הראשון אחר החופה בכיתי מאד. אחר כך באו הבנות, שושנה הכבירה כעבור שנתים ימים, אחריה בא נער, בהמלא לו ארבע שנים חלה ומת. הוא היה יפה וחכם מאד, וזאת היא תמונתו, ראה

ארדוני — אומרת היא בהרכינה ראשה לראשו — התנשק לו?

ומסחרת היום באה נחמה העירה, נערה למעלה מעשרים שנה, שראובן אהב אותה מעט בעיר המחוז, כשהיתה למטה מעשרים שנה. אביה היה בעל תפלה, משכיל יודע פרק בשיר. אחיה המשכיל הגדול שבעיר ואחותה המשכלת שבעיר. נחמה כעצמה לא היתה יפה, אבל בעלת חן וקוראה תדירה של חיוני סמולנסקין. נחמה עם חוברת „השחר“ בידה מצאה חן בעיני כל רואיה, ויהיו לה ידירים רבים ואוהב נאמן גם לא אחר. ראובן

אולי אהב או אותה; אבל עוד התביש כדבר, ולא האמין כי תשיב אהבה אל חיקו.

לנחמה אהות בעיר הבירה, מוכרת עלי קטורת. בעלה מין משכיל לחצאין, שקוע במסחר ומונה פרוטה לפרוטה. כשיבוא ראובן להחנות לפרקים, שואלים אותו על נחמה. —

וגם אחי נחמה יגור בהבירה. הוא עושה שָכר, מלאכה נאה רק למשכילים, ורעיתו יפה מאד. אחותה של זו האחרונה היתה יפה עד למאד ויאהב אותה אחד מהמשכילים הטפורסמים אהבה עזה. בכל יום ויום הריץ לה מכתבי אהבה ושיר ואחר כך הלך ונשא אחרת. האהובה נשתנעה ותמת ואחותה שוטרת את המכתבים ומראה אותם בסוד לכל מבקר...

ולב ראובן יכאב על המעשה הרע הזה. והרחמים שמרגיש להשושנה שנרמסה יקשר אותו מכלי דעת עם החיה... היא יפה באמת, פניה מהורים ועיניה טובות. אותה היה יכול לאהוב באמת בלי כל בושה, נשים כאלה אפשר לנשק כאחיות.

אמו חורגתו של ראובן היא בת איש אחד ממחשבי חשבונות בהבירה, איש חקרן וירא את ה'. לו אשה שניה כעורה, בת כעורה ובת צעירה יפה מעט. כשיבוא ראובן לביתם לשתות חמין מקרבות כלן אותו, כלן יחדו.

ראובן דר או אצל אשה אלמנה מבנות המקרא, עם בנה ידבר בלשון עבר במבטא ספרד, ושתי בנותיה היפות סגורות בחדרן כמורחיות. לו עזב ראובן את התלמוד טפני ה"סקרא", כי אז נעשה אצלם לחכם ונשא אחת מהבנות... הרעיון הזה לוקח את לבבו וישמח מאד להכעים את היראים רודפיו בעיר מולדתו.

ראובן מבקר גם בבית אחד המשכילים הנודעים; לו בת קטנה יפה מאד, וכשתגדל או יאהב אותה. בתו של ארם גדול ראווה לו.

בשכונת חדרו תגור משפחה נכבדה. שם אלמנה בעלת חן, אשר יחמוד אותה בלבבה, לו התיחד אתה, אזי לא היה יכול לעצור ברוחו.

ושם בשדרת האילנות לחוף הים הגדול, בלכתו לטייל

ובראותו את העלמות למאות בשלל צבעי מלבושיהן השונות, יחמוד את כלן. טחזה מרהיב-לב הוא לראות בפנים אחרי פנים ובעינים אחרי עינים.

היום הוא רחב ונח. במרחבי התכלת ישמע מעין הר קול לא נדע שחרו, ומעל הבטה בין השררות השמיע טקהלת מזמרים, ולשמוע את קול המצללים יאהב ראובן מאד.

שמחו ושישו בהוד החיים!

וראובן איננו שואל כלל: במי אבחר? נפשו שואפת להשתלמות, למין דבר לא ידע שחרו, אבל הוא שם, שם למרחוק. יבוא יום וילך לחו"ל, כל זה, הכל ישכח, ישכח. אבל באֶלגא הוא חושב, בניסת נחמה הוא חושב, בנחמה בעצמה היה חושב לפנים כשהיה עוד שכור מספרי שפת עבר. את הקטנה שבכנות רסקין יכול היה לאהוב. השיר: „אני סובלת!“ נכנס עתה ללבו.

ובזכרוננו הוא מצייר לו את החדר השני שהיה לו בעיר הבירה. שם גר אצל משפחה שירדה מעשרה, והוא ילמד הנ"ך את בהם היחידה שהיא ככת חמש עשרה. היא לא הבין מאומה אבל היא נחמדה. לו היתה אחותו, כי אז היה מעביר ידו על שערותיה הדקות. היא אוטרת פתאם: למה ילמדוני הורי עברית? וכימים ההם לו שָׁבן בחדרו, כלשן צעיר, האומר לכל לפי המו שמבין בעשרה לשונות. ולו, להכלשן אהובה אחת אשר עזב אותה ותבוא פעם אל החצר ותכך. מעולם לא היו לו לראובן רגשות כאלה כמו באותה שעה. בעזבה את החצר חפץ ללכת אחריה ולנחם אותה בכל לבו. הוא לא יעזוב נערה לעולם.

ואז ראובן אוכל ארוחת הצהרים בבית אשה פרטית. שם יאכלו באותו זמן סופר רוסי, הלמיד בבית מדרש המדעים, תופרת יפה, בעלת פנים טהורות ועוד שתי בנות העוסקות במסחר. לבבו ירחש איזה רגשות בלתי ברורים להתופרת; אלו היתה ידו משנת, כי אז נשא דוקא אותה לאשה. הוא שמע כי להינה היתה אשה פשוטה, ואת היינה בעצמו הוא יודע רק מפי השמועה.

ובעיר הבירה הזו חיתה נערה יפה ליטאית, ולה בית-
ספר לבנות. היא כבר אהבה עשר פעמים ואחת וראובן לה
החבר השנים עשר.

פעם אחת נקרא לליל ספרותי בחג הפורים ויתאספו
משכילים ונכבדים וכל קציני העיר ותשמענה דרשות, המפות,
קריאת ספורים ודברי שירה. נערה לבושה לבנים ופרחים על
לבה עמדה על הבימה ותהן כולה בשיר, פניה היו מאירים לאור
החשמל ויאהב אותה ראובן כל הלילה ואת כל היום שלמחרת.
הוא שמע כי ישנו ספר בלשון אשכנז על דבר האהבה
ויחשק לקרוא בו, כשיבוא לחו"ל או ימצא את הספר הזה. בחו"ל
עולם אחר מאשר בעיר הבירה הזו. שם הכל לוטדים חכמות
ומדעים, לכשיבוא לשם יהיה מתמיד גדול, בכאן אין סה
לעשות. ספרי שפת עבר לא ישביעוהו עוד רצון ולשון אחרת לא
ידע לנמרי.

דא עקא, כי מעולם לא כתב עוד מכתבי אהבה. הכל
אָנוס הוא לומר רק בעל פה, ולא פנים אל פנים. הוא לא יאמר
מעולם לאשה או נערה: "אני אוהב אותך". כשאומרים זה או
התענוג גדול מאד, גם הנשיקה היא התענוג גדול. הוא עוד לא
עשה כזה בפועל.

ולו ישנן השוקות באמת, געגועים סתם. לו היה משורר
כי או ידע מה הוא חפץ, יָעו ידברו עמו רק על אדות עניני
ספרות, אומרים אמור כי מורגיניו הוא משורר גדול; כשילמד
שפת אשכנז יקרא אותו בתרגום; שפת הארץ לא ידע מעולם.
וגמה זהו הגדול שבמשוררי אשכנז, להם גם שילר, שפינוזה
היה פילוסוף. אריסטו היה הגדול שבין חכמי יון. מחכמי צרפת
לא ידע גם שם אחר, אבל יודע הוא את שקספיר; שקספיר כתב
רק חזיונות מוצגים על הבמה. הוא לא היה עוד בהתיאטרון
מעולם, אבל שמע, כי השירים שם רק בלשון איטלקית.

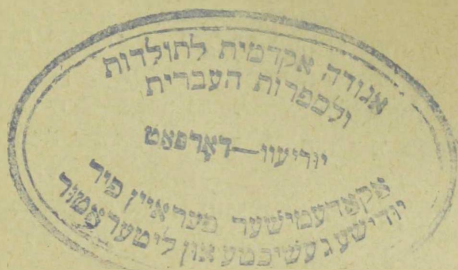
כשילך לחו"ל ילמוד את הפילוסופיה. הפילוסופיה היא
חכמה יפה. כמאמרים האחרונים של כתבי העתים העבריים כבר
החלו לדבר מחכמת-הנפש. השם הזה מצא חן בעיניו מאד. שם
בחו"ל יודעים חכמה זו על בוריה...

והיהדות? היהדות אינה חכמה כלל רק אמונה; הוא לא
 לא יאמין עוד מאומה ולפיכך אין לו עוד צורך ללמוד את זאת.
 בזמן האחרון החלו לדבר בשער גם על אדות ה"לאומיות".
 אצל גורדן וברודס לא מצא את השם הזה כלל. הוא אינו טבין
 לגמרי, מדוע עוסקים בזה?
 אמנם כן ישנה "שאלת-ישראל". הזקנים ימותו והצעירים
 ילכו לחו"ל. דבר אחר לא ידע.

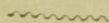
* *
 *

ובאחד הימים עזב את הכירה ויקן לו פתקת-מסע לחו"ל. —
 משלשה ימים רצופים היה רץ מבית לבית להפרד בשלום ויפרד
 ומנחמה וקרובותיה, מבנות רסקין ומאחות אם חורגתו, אֶלְגָּא
 כבר קדמה ללכת ממנו ויבקר את בית הוריה פעמים וידבר את
 האם טובות. אחת מתלמידותיו נתנה לו אשכר לדרך והאשה היפה
 אֶלְחָצָה את ידו כרבע שעה. עוד פרידה מזו ומזו, לא שכח אף
 אחת שעיניו ולבו היו נהנים מהן.
 ושם בחו"ל, במינכן, מקום שהתישב להשתלם בלמודים,
 או פנים חדשות לגמרי. — כך הוא מנהגו של עולם.

תָּבֵן.

3	א) הכיור האחרון .
13	ב) מדרך אל דרך .
21	ג) ההפסקה .
32	ד) מעל כסאו .
35	ה) הבקור .
39	ו) החברה .
43	ז) שתי שנים ומחצה
55	ח) זו בצד זו .